

რამაზ ხალვაში

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
(+995) 593-357-957; ramaz.khalvash@bsu.edu.ge

**ძველი ქართული სასულიერო ლიტერატურის
ინტერტექსტური და ტერმინოლოგიური თარგმანისათვის¹**

Ramaz Khalvashi

Batumi Shota Rustaveli State University
Professor, Doctor of Sciences in Philology
(+995) 593-357-957; ramaz.khalvash@bsu.edu.ge

**On the Intertextual and Terminological Translation
of Old Georgian Ecclesiastical Literature**

ანოტაცია: ტექსტის თარგმნას წინ უნდა უძღოდეს მოსამზადებელი პერიოდი, რაც გულისხმობს დედნის ინტერტექსტურ და ტერმინოლოგიურ შესწავლას. თარგმანმა მაქსიმალურად უნდა შეინარჩუნოს დედანში ციტირებული, პაფარაზირებული თუ ინტერპრეტირებული პირველწყაროების კვალი, რისთვისაც აუცილებელია დაგროვილი ინფორმაციის, გამოცდილებისა და არსებული ტრადიციების გათვალისწინება. ჩვენს შემთხვევაში, ტბელ აბუსერისძის თხზულებების (ჰიმნოგრაფიული ტრილოგია, ჰავიოგრაფიული და პასქალური თხზულებები) ინგლისურ თარგმანებში უნდა შენარჩუნდეს დედნის შესწავლის პროცესში გამოვლენილი ინტერტექსტური პარალელები,

¹ სტატია შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის საგრანტო პროექტის – „ციფრული ტბელ აბუსერისძე – ბილინგვური სემანტიკური გამოცემა“ (შიფრი: FR-23-3345) – ფარგლებში.

რისთვისაც უნდა გამოვიყენოთ ავტორიტეტული პირველწყაროების (ბიბლიოლოგია, ეგზეგეტიკური, საღვთისმეტყველო, ჰაგიოგრაფიული, ჰიმნოგრაფიული, კანონიკური და პასქალური ლიტერატურა) ინგლისური თარგმანები. ინტერტექსტური თარგმანის ადეკვატურობის მაღალი ხარისხის მისაღწევად აუცილებელია დედანში არსებული ტერმინოლოგიური მოდელების დაცვა (იქნება ეს, საღვთისმეტყველო თუ კულტუროლოგიური ტერმინოლოგიის სატყვისობები).

საკვანძო სიტყვები: საეკლესიო ტექსტების თარგმანები, ბიბლიური ინტერტექსტი, საღვთისმეტყველო და პასქალური ტერმინოლოგია, ტბელ აბუსერისძე.

Annotation: The translation of a text must be preceded by a preparatory period, which involves the intertextual and terminological study of the original. The translation must preserve, as much as possible, the traces of primary sources cited, paraphrased, or interpreted in the original, for which it is essential to consider the accumulated information, experience, and existing traditions. In our case, the English translations of the works of Tbel Abuserisdze (hymnographic trilogy, hagiographic and paschal writings) must preserve the intertextual parallels identified during the study of the original, for which we must use the English translations of authoritative primary sources (Bibliology, exegetical, theological, hagiographic, hymnographic, canonical, and paschal literature). To achieve a high degree of adequacy in intertextual translation, it is essential to adhere to the terminological models present in the original (be it ecclesiastical, theological, or culturological terminological equivalences).

Keywords: Translations of ecclesiastical texts, Biblical intertext, terminology, orthodox theology, paschal computi, Tbel Abuserisdze.

ქართულ ლიტერატურაში არსებობს ინტერტექსტური და ტერ-
 მინოლოგიური თარგმანის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია. ბერძ-
 ნული საღვთისმეტყველო ტექსტების თარგმნის დროს ქართველი
 ელინოფილი მთარგმნელები (ეფეთიმე და გიორგი ათონელები,
 განსაკუთრებით, ეფრემ მცირე, არსენ იყალთოელი, იოანე
 პეტრიწი) საგანგებო ყურადღებას აქცევდნენ დედანში დამონმბეულ
 ციტატებსა და პარაფრაზებს, განსაკუთრებით, ბიბლიურ ინტერ-
 ტექსტებს. ეფრემ მცირე კოლოფონებში განმარტავს, რომ
 ბერძნულ დედნებში (მაგალითად, იოანე დამასკელის „გარდამო-
 ცემაში“, გრიგოლ ნაზიანზელის ჰომილიებში, ბასილი დიდის
 „ასკეტიკონში“ და სხვა) ბიბლიის ტექსტი მეტწილად ზუსტი ციტატის,
 ზოგჯერ კი პარაფრაზის სახითაა დამონმბეული, ამიტომ ქართულ
 თარგმანში გათვალისწინებულია ეს გარემოება და ერთ შემთხვე-
 ვაში ბიბლიური ინტერტექსტემა სიტყვასიტყვითაა ნათარგმნი,
 ხოლო მეორე შემთხვევაში – პარაფრაზულად. მაგალითად,
 „გარდამოცემის“ კომენტარებში ეფრემ მცირე ყურადღებას
 ამახვილებს იმაზე, რომ იოანე დამასკელის ტექსტში ზოგიერთი
 ბიბლიური ინტერტექსტემა (I კორ., 15, 32; შეს. 9, 3; გამ. 3, 6; სიბრძ.
 3, 1 და სხვ.) „სხუებრ“ წერია, ანუ პარაფრაზულადაა დამონმბეული,
 ამიტომ ეს ადგილები ქართულ თარგმანშიც პარაფრაზის სახითაა
 გადმოტანილი: „შეისწავე, ვითარმედ ესე საწინანარმეტყუელონი
 სიტყუანი არა უმეცრებით დამიწერიან სხუებრ, არამედ ესრეთ ვპოვნ
 დედასა შინა“ (თვალთვაძე, 2009: 166).

საღვთისმეტყველო შინაარსის თხზულებებში განსაკუთრებული
 ყურადღება ექცეოდა, ასევე, ტერმინების თარგმნას. ძველ ქართულ
 ლიტერატურულ ტრადიციაში ტერმინოქმნადობის რამდენიმე
 პერიოდი გამოიყოფა, რომელსაც ერთმანეთის თანმიმდევრობით,
 მემკვიდრეობითობისა და ნოვაციის პრინციპების დაცვით ქმნიან

საბაწმიდის, ტაოს, განსაკუთრებით, ათონის, შავი მთის და გელათის მთარგმნელობითი სკოლების წარმომადგენლები. დ. მელიქიშვილის დასკვნით, ქართული თეოლოგიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციის პროცესს აგვირგვინებს გელათის სკოლა და იოანე პეტრიწი (მელიქიშვილი, 2022, 46-69). ე. ჭელიძე კი იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ქართული თარგმანების განხილვისას აღნიშნავს, რომ ეფრემ მცირისა და არსენ იყალთოელის თარგმანები – ესაა ტერმინოლოგიურ ზედმინევენითობაზე და სრულყოფაზე ორიენტირებული ქართული საღვთისმეტყველო ცნობიერების ორი დიდი ეტაპი (გარდამოცემა, 2000: 308)².

მთარგმნელობითი სკოლების მონაპოვარი აქტიურად გამოიყენებოდა ქართულ ორიგინალურ ლიტერატურაში. მაგალითად, დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანის“ ინტერტექსტურმა შესწავლამ აჩვენა, რომ საგალობელში თანაბარი დატვირთვა ენიჭება, ერთი მხრივ, ბიბლიურ ინტერტექსტებს, ხოლო, მეორე

² სიზუსტის და ადეკვატურობის დაცვა, ცხადია, აუცილებელია მხატვრული და პოეტური ტექსტის თარგმნის შემთხვევაშიც, რაც მოითხოვს ისეთი ელემენტების ზუსტი ეკვივალენტების შერჩევას, როგორიცაა, მაგალითად, მეტაფორა და ფრაზეოლოგიზმი. აღნიშნული კრიტერიუმების მიხედვით, ალ. გვახარია „ვისრამიანის“ ქართულ თარგმანს ქართული მთარგმნელობითი ხელოვნების მწვერვალად მიიჩნევს და აღნიშნავს: „ქართული „ვისრამიანი“, მიუხედავად ცალკეული შემოკლებისა (უმთავრესად ეს ეხება პროლოგს, რომელიც დაჭრილი სახითაა წარმოდგენილი, და ეპილოგს, რომელიც მთარგმნელმა შეგნებულად ჩამოიშორა), წარმოადგენს ზუსტ მხატვრულ (არც სიტყვასიტყვით ანუ ბეჭდურად და არც თავისუფალ) თარგმანს მთელი უერცელესი (9038 ბეითი – 18076 ტაეპი) სპარსული პოემისა. მან სწორედ რომ სრული სახით მოაღწია ჩვენამდე, ხოლო მისი პროზაული ფორმა (ლექსის ზეობის ხანაში) მოწმობს ქართველი მთარგმნელის მიზანს: პოეტური ორიგინალის მხატვრულ-მინაარსობრივი თავისებურებების მაქსიმალურად ადეკვატურ გადმოცემას ისე, რომ არ დარღვეულიყო მშობლიური ენისა და სახისმეტყველების სპეციფიკა, რაც გულისხმობდა მათ უმდიდრეს შესაძლებლობათა მარჯვდ გამოყენებას“ (გვახარია, 2001: 253-254).

=====

მხრივ, საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიურ ტრადიციას, რის ნათელსაყოფადაც ერთ მაგალითს განვიხილავთ. საგალობლის III.4 ტროპარში ავტორს მოჰყავს პავლე მოციქულის სიტყვათა პარაფრაზი („ქრისტე იესუ მოვიდა სოფლად **ცოდვითათჳს ცხოვრებად, რომელთაჲ პირველი მე ვარ**“ – 1 ტიმ. 1.15), რომელშიც შეაქვს არეოპაგეტიკის ქართული (ეფრემ მცირისეული) თარგმანის იერარქიული ტერმინოლოგია: „ყოველსავე მღდელთ-მთავრობასა ვხედავთ სამ ძალად განყოფილად – პირველად და საშუეალად და დასასრულისად“ (არეოპაგეტიკა, 1961: 132). შდრ.:

„ამისთჳს იყო ქალწული

და ჴორცქმნად სიტყჳსად, რადთა

დედობრივთა ოხათა მიერ

ცხოვნდენ ცოდვილნი,

რომელთაჲ პირველი,

საშუალი და დასასრული

მე ვარ, ვითარცა უფესკრული,

შესაკრებელი ბილწებისა ღუართაჲ!“ (ხალვაში, 2025: 108).

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ „გალობანი სინანულისანის“ უცხოენოვან თარგმანებში უნდა აისახოს დედნის ყველა ამგვარი ნიუანსი, მოცემულ შემთხვევაში კი – ბიბლიური ინტერტექსტუმა და არეოპაგეტიკის იერარქიული ტერმინოლოგია: This is a faithful saying and worthy of all acceptance, that Christ Jesus came into the world **to save sinners, of whom I am chief** (Timothy 1st, 1.14); Every Hierarchy distributed into first, and middle, and last Powers (On the Heavenly Hierarchy, 10.2), როგორც ეს დ. კიზირიას თარგმანში გვაქვს:

to save sinners among whom I am

the first, the middle and the last (გალობანი, 2015: 131).

შდრ. ლ. ჯოხაძის თარგმანი:

salvation should be granted to sinners,

among whom I am the **first**, the **next** and the **last** (ჯოხაძე, 153)

ჩვენი პროექტი „ციფრული ტბელ აბუსერისძე – ბილინგვური სემანტიკური გამოცემა“, რომლის ფარგლებშიც სრულდება წინამდებარე გამოკვლევა, მიზნად ისახავს XIII საუკუნის ქართველი ავტორის – ტბელ აბუსერისძის ბილინგვური (ქართულ-ინგლისური) სემანტიკური გამოცემის მომზადებას, რაც ითვალისწინებს **ტბელ აბუსერისძის თხზულებების ინტერტექსტური და ტერმინოლოგიური თარგმანების შექმნას**.

ტბელ აბუსერისძე ხუთი ორიგინალური ტექსტის ავტორია. მათ შორისაა:

1) ერთი ჰაგიოგრაფიული თხზულება „სასწაულნი წმიდისა მთავარმონამისა გიორგისნი“;

2) ერთი პაქსალური სამეცნიერო-პედაგოგიური ნაშრომი „ქრონიკონი სრული მისითა საუწყებელითა და განგებითა“;

3) სამი ჰიმნოგრაფიული ტექსტი:

ა) „გალობანი სამთა იოვანეთანი: წინამორბედისა, ღმრთისმეტყველისა და ოქროპირისა“;

ბ) „გალობანი მწვალებელთა შეჩუენებისანი“;

გ) „გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანი სარწმუნოებისათჳს მართლისა“.

საგულისხმოა, რომ ტბელ აბუსერისძის ჰიმნოგრაფიული ტექსტები ჩაფიქრებულია, როგორც ფილოსოფიური, ანტიერეტიკული და დოგმატური შინაარსის ტრილოგია, რომელსაც უნდა ეტვირთა იოანე დამასკელის დოგმატურ-ფილოსოფიური კომპენდიუმის – „წყარო ცოდნისაჲს“ პროპედევტიკული ნაწილის, შესავლის ფუნქცია. ამ თვალსაზრისით, ნიშანდობლივია, რომ ღვთისმშობლის საგალობელი „სარწმუნოებისათჳს მართლისა“ ემყარება „გარდამოცემის“ ორ ქართულ (ეფრემისეულ და არსენისეულ) თარგმანს, მთლიანად ტრილოგია კი უშუალო თემატურ კავშირშია „წყარო ცოდნისაჲს“ სამივე ტრაქტატთან:

- 1) „დიალექტიკა“ ➤ „გალობანი სამთა იოვანეთანი“
2) „ერესების წინააღმდეგ“ ➤ „გალობანი მწვალელებლთა შეჩუენებისანი“
3) „გარდამოცემა“ ➤ „გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანი“

საკულისხმოა, რომ „გალობანი სამთა იოვანეთანის“ IV.3 ტროპარში ავტორი არეოპაგეტიკის იმავე იერარქიულ ტერმინოლოგიას ემყარება, რომელიც დავით აღმაშენებლის საგალობელშია გამოყენებული:

„კეთილთა დასაბამისა,
ვითარცა დასაბამიან მადლისამან,
მოგებად გულსმოდგინე მყავ, წინამორბედო,
და განზოგებად – ვითარცა საშუალმან,
ღმრთისმეტყუელო, და სრულყოფად მისსა
– ვითარცა დასასრულმან, ოქროპირო“ (იხ. ხალვაში, 2024: 135).

ტბელ აბუსერისძის მოცემულ საგალობელში ტრიადოლოგიური მოძღვრებაა გამოყენებული და შესხმის ობიექტად შერჩეულია სამი წმინდანი: იოანე ნათლისმცემელი, იოანე მახარებელი და იოანე ოქროპირი. მათი შესხმა საგალობლის უკლებლივ ყველა ტროპარში იერარქიის პრინციპის დაცვით ხდება, რომლის სათავეში იოანე ნათლისმცემელი დგას, მას მოსდევს იოანე მახარებელი, ხოლო ტროპარებს ასრულებს იოანე ოქროპირის შესხმა. ტბელ აბუსერისძე სამი იოანეს „რიცხვთა სამებისაჲთა“ შესხმაში იყენებს ტრიალებს ღვთისმეტყველებიდან, სახისმეტყველებიდან, ბუნებისმეტყველებიდან და საეკლესიო სიბრძნისმეტყველების სხვა დარგებიდან, რითაც ავტორი ქართული მწერლობიდან უშუალოდ აგრძელებს იოანე პეტრიწის ლიტერატურულ ტრადიციას. კვლევაშიებამ აჩვენა, რომ საგალობელში წმინდა წერილთან და წმინდა მამათა თხზულებებთან ერთად ციტირებული და პარაფრაზირებულია გრიგოლ ნაზიანზელის, გრიგოლ ნოსელის, ამონიოს ერმისის, დიონისე არეოპაგელის, იოანე სინელის, იოანე დამასკელის, მიტროფანე

ზემირნელის, მაქსიმე აღმსარებლის და სხვა მამათა თხზულებების ძველი ქართული თარგმანები. ჩვენ მიერ დაძიებული პარალელები (ხალვაში, 2024: 120-136) წარმოადგენს მზა მასალას საგალობლის ინგლისური თარგმანისთვის:

გალობანი სამთა იოვანეთანი (ტექსტი, ტროპარი)	ლიტერატურული წყარო	ლიტერატურული წყაროს ინგლისური თარგმანი
ტრიადა: 1. ანგელოზნი 2. კაცნი 3. ეშმაკნი (I.2). ³ ციტატა: „ვითარცა ანგელოზსა“	ამონიოს ერმისი, 1983: 55 გამოს. 23.20; მათ. 11.10	Triad: 1. angels 2. men 3. demons. Quote: Behold, I send an Angel before you
ტრიადა: 1. პირველი – ცა 2. მეორე – სამყარო 3. მესამე – ეთერი (I.3).	გარდამოცემა, 2000: 84, 98	Triad: 1. first – heaven 2. second – firmament 3. third – ether (JD:211, 215) ⁴
ტრიადა: 1. ნიავსულნელი 2. ღრუბელი 3. ცვარი (III.1). ციტატა: „ახალო ელია“; „ქრისტეს შეყუარებულ“.	3 მეფ. 19.12 ეს. 19.1 მსაჯ. 6.37-40. მათ. 11.14. იოან. 13.23; 21.20	Triad: 1. small voice 2. swift cloud 3. dew. Quote: „he is Elijah“. „whom Jesus loved“.
ტრიადა: 1. სასუფეველი ღმრთისა 2. სასუფეველი ცათა 3. სამოთხე (III.2).	მათ. 3.2 მარკ. 1.15	Triad: 1. kingdom of God 2. kingdom of heaven 3. paradise
ტრიადა: 1. ჳმა 2. სიტყუა	იოან. 1.23 გარდამოცემა 2000: 125	Triad: 1. voice 2. word

³ ამონიოს ერმისის მიხედვით, „სიტყვერება“ (მეტყველება) ახასიათებს მხოლოდ სამ არსებას: ანგელოზს, კაცს და ეშმაკს: „სიტყვერისად რომელიმე – ანგელოზ, რომელიმე – კაც, და რომელიმე – ეშმაკ“ (ამონიოს ერმისი, 1983: 55).

⁴ JD = გარდამოცემა, 1999.

3. პირი (III.3). ციტატა: „სიტყვსა ვმამან“.	ეს. 40.3; მათ. 3.3; მარკ. 1.3.	3. mouth (JD:246). Quote: „The voice of one crying“.
ტრიადა: 1. სიბრძნე 2. გულისწმისყოფა 3. მეცნიერება (IV.1).	„სიბრძნესა და გულისწმის-ყოფასა მისცე წმა... მეცნიერება ღმრთისად ჰპოო (იგავ. 2.3,5,6).	Triad: 1. wisdom 2. understanding 3. knowledge
ტრიადა: 1. ელვა 2. ცუარი 3. მარგალიტი (IV.2). ⁵ ციტატა: „მზისა სანთელსა“; „სიტყვსა მკერდსა მიყრდნობილსა“.	თეოფილაქტე, 2013: 67. იოან. 5.35. იოან. 13.23,25; 21.20.	Triad: 1. bolt 2. dew 3. pearl. Quote: „He was... shining lamp“; „leaning on Jesus bosom“.
ტრიადა: 1. დასაბამი - დასაბამი 2. საშუალო - განზოგება 3. დასასრული - სრულყოფა (IV.3).	არეოპაგეტიკა, 1961: 132	Triad: 1. first 2. middle 3. last (DA:129) ⁶ .
ტრიადა: 1. სარწმუნოება 2. სასოება 3. სიყვარული (V.1).	1 კორ. 13.13	Triad: 1. faith 2. hope 3. love
ტრიადა: 1. წყარო 2. მდინარე 3. ზღუა (V.2).	გარდამოცემა, 1999: 162; გამოცხ. 16.3-4	Triad: 1. spring 2. river 3. sea (JD:162) ⁷

⁵ ეს ტრიადა უკავშირდება წარმოდგენას, რომელიც ძველ წარმოდგენას მარგალიტის წარმოშობის შესახებ, რომლის მიხედვითაც „როცა ნიჟარა ნაპრალს კვლავ დახუროს, მასში ელვისა და ცვრისაგან მარგალიტი ჩაისახება“ (თეოფილაქტე ბულგარელი, 2013: 67).

⁶ DA = არეოპაგეტიკა, 1897.

⁷ ზღრ.: Think of the Father as a **spring** of life begetting the Son like a **river** and the Holy Ghost like a **sea**, for the **spring** and the **river** and the **sea** are all one nature (JD:162). ეს არის ადგილის იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისაგან“ მეორე წიგნიდან, კერძოდ, მისი ფინალური ნაწილიდან, რომელიც არც ეფრემ მცირეს უთარგმნია და არც არსენ იყალთოელს. სავარაუდოდ, ამ

ტრიადა: 1. „ნივთთა სურვილზე“ უარი; 2. „ქალწულების მოგება“; 3. ლოცვა (მეოხება) (V.3).	„სურვილი... ნივთისა მიმართ... მოცვალა“ – გარდამოცემა, 2000: 147, შდრ.: არეოპაგიტყვა, 1961: 78.	Triad: 1. rising above matter; 2. physical and spiritual cleansing 3. prayer (petition).
ციტატა: „მიერ კერძოდ არსებისად და ერთად და წყაროდ სახიერებისად უცნობელმან გარეშეთა სიბრძნისმოყუარეთადა“ ტრიადა: ზეშთა ერთი მადლი (VI.1)	„ვითარცა მიერ კერძოდ ყოვლისა არსებისდ“, „წყაროდ სახიერებისად“ – არეოპაგიტყვა, 1961: 6, 11	Quote: “as beyond every essence”; “source of goodness”. Triad: 1. transcended 2. one 3. grace
ციტატა: პირველითგან ერთგუამოვნებაჲმან ორგუამად წარმატებულმან და სამგუამოვნებისა სრულებად აღწევნულმან (VI.2).	გრიგოლ ღმრთისმეტყველი, Or. 29 (ექვთიმე ათონელის თარგმანი): იხ. იოანე პეტრიწი 1999: LV	Quote: the Monad, which is from the beginning, stirred into movement as a Dyad, comes to rest in the state of a Triad (GN:46)⁸.
ტრიადა: 1. მსახური – განწმედა 2. მღდელი – განათლება 3. მღდელთმთავარი – სრულება (VI.3).	არეოპაგიტყვა 1961: 207	Triad: 1. Servant⁹ – purification 2. Priest – illumination 3. Hierarch – consecration (DA:143)
ტრიადა: 1. საყდარი	არეოპაგიტყვა 1961: 118	Triad (first Hierarchy): 1. Seraphim

ტექსტს ტბელ აბუსერისძე ბერძნულ დედანში გაცენო. ამ აზრს განამტკიცებს ავტორის მიერ ტექსტის ამავე ნაწილიდან აღებული მეორე ტრიადა (მზე, შარავანდედი, მცხინვარება – VIII.3).

⁸ GN = გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. 2012

⁹ არეოპაგიტყვის ინგლისურ თარგმანში დედნისეული δίακονος (დიაკონი) ნათარგმნია, როგორც Leitourgoi: The Leitourgoi are a purifying rank, the Priests an illuminating, and the Godlike Hierarchs a consecrating (არეოპაგიტყვა, 1897: 143). ჩვენ უპირატესობას ვანიჭებთ „დიაკონის“ ეტიმოლოგიურ თარგმანს – „მსახურს“ (ინგლ. Servant), რომელსაც ეფერებოდა მცირე გვთავაზობს და იმეორებს ტბელ აბუსერისძე.

2. ქერობინი 3. სერაფინი (VII.1).	გარდამოცემა 2000: 78	2. Cherubim 3. Thrones (DA:121; JD:208)
ტრიადა: 1. უფლებანი 2. ძალნი 3. ჯელმნიფებანი (VII.2). ციტატა: „ნაშობსა ზეცისა ქუხილთასა“.	არეოპაგიტეკა 1961: 124; გარდამოცემა 2000: 79. მარკ. 3.17.	Triad (middle Hierarchy): 1. Lordships 2. Powers 3. Authorities (DA:124; JD:208). Quote: «Sons of Thunder».
ტრიადა: 1. მთავრობანი 2. მთავარანგელოზნი 3. ანგელოზნი (VII.3).	არეოპაგიტეკა 1961: 127 გარდამოცემა 2000: 79	Triad (last Hierarchy): 1. Principalities 2. Archangels 3. Angels (DA:126; JD:208)
ტრიადა: 1. მზე 2. შარავანდედი 3. მცხინვარება (VIII.1). ციტატა: „საუფლოდსა მკერდისა მახლობელსა“.	მიტროფანე ზემირნელი: იხ. კეკელიძე 1920: 11; John Damascus, 1999: 162 იოან. 13.23,25; 21.20.	Triad: 1. sun 2. ray 3. heat ¹⁰ . Quote: „leaning back on Jesus breast“; „leaned on His breast“.
ტრიადა: 1. წინაღსწარმეტყველი 2. მოციქული 3. მოძღუარი (VIII.2).	გარდამოცემა 2000: 262	Triad: 1. prophet 2. apostle 3. teacher (JD:370)
ტრიადა: 1. სული 2. სამშენველი 3. ჯორცი (VIII.3).	1 თეს. 5.23 გრიგოლ ნოსელი 2009: 115	Triad: 1. spirit (πνεύματος) 2. soul (ψυχή) 3. body (σώματος)
ტრიადა: 1. სული 2. გონება 3. სიტყვა (IX.1). ციტატა: „ვმასა სიტყვსასა“.	გარდამოცემა 2000: 27 შდრ.: დიალექტიკა, 1976: 72. ეს. 40.3; მათ. 3.3; მარკ. 1.3.	Triad: 1. spirit 2. understanding 3. speaking (JD:5). Quote: „The voice of one crying“.

¹⁰ შდრ.: The Father is a **sun** with the Son as **rays** and the Holy Ghost as **heat** (დამასკელი, 1999: 162).

ტრიადა: 1. წინასწარმეტყველება 2. ღმრთისმეტყველება 3. [ფილოსოფია] არსთა ცნობად (IX.2).	გარდამოცემა, 2000: 40	Triad: 1. prophecy 2. theology 3. [Philosophy] knowledge of things (JD:11) ¹¹
ტრიადა: 1. მამა 2. ძე 3. სული (IX.3).		Triad: 1. Father 2. Son 3. Spirit

კვლევის თანამედროვე ეტაპზე, ასევე, ზედმიწევნითაა შესწავლილი ტბელ აბუსერისძის „გალობანი მწვალებელთა შერეუნი-სანისა“ და „გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანის“ ტექსტებში ციტირებული და პარაფრაზირებული ლიტერატურული წყაროები (ხალვაში, 2024: 147-204).

დღეისათვის დადგენილია, რომ ტბელ აბუსერისძის ანტიერეტიკული ჰომოგრაფიული კანონი არ ემყარება არცერთ ცნობილ პოლემიკურ კრებულს, როგორიცაა ეპიფანე კვიპრელის „ოთხმოცთა წვალებათათჳს“, რომელიც ქართულად თეოფილე ხუცესმონაზონმა თარგმნა XI საუკუნეში და არც იოანე დამასკელის „წყარო ცოდნისაჲს“ პოლემიკურ ნაწილს – მეორე წიგნს, რომელიც უთარგმნელად დატოვეს ეფრემ მცირემ და არსენ იყალთოელმა. მათ თარგმანებში შევიდა „წყარო ცოდნისაჲს“ მხოლოდ პირველი და მესამე წიგნები – „დიალექტიკა“ და „გარდამოცემა“. კვლევაძიების შედეგად დადგინდა, რომ „გალობანი მწვალებელთა შერეუნი-სანისა“ ტექსტს საფუძვლად

¹¹ გამოთქმა „არსთა ცნობა“ (γινωσις τῶν ὄντων) არისტოტელეს ფილოსოფიითაა შთავონებული და ვხვდებით იოანე დამასკელის „დიალექტიკაში“¹¹: α' φιλοσοφία ἐστὶ γινωσις τῶν ὄντων (πῶς φιλοσόφων κεφαλαίον, 3), „ფილოსოფოსობად არს მეცნიერებაჲ ნამდვლეთად“ (დიალექტიკა, 1976: 172), Philosophy is **knowledge of things** (გარდამოცემა, 1999: 11). ტბელ აბუსერისძის საგალობელში ეს გამოთქმა ორჯერ დასტურდება (ორივე შემთხვევაში იოანე ოქროპირის ეპითეტად): „ოქროპირსა – მარგალიტად წმიდად, არსთა ცნობისა სიღრმესა დაფარულად“ (IV.2); „ხოლო ოქროსა ნესტჳ – არსთა ცნობისა“ (IX.2).

დაედო ქართულ ენაზე თარგმნილ სხვადასხვა ჟანრის თხზულებებში (გიორგი ამარტოლის „ხრონოგრაფი“, ტრულის საეკლესიო კრების (692 წ.) კანონები, „მართლმადიდებლობის სინოდის კონი“, ექვთიმე ათონელის „წინამძღვარი“, „სამოციქულოს განმარტება“, „დოგმატიკონი“, სექტემბრის თვის მეტაფრასული კრებული, სოფრონ იერუსალიმელის სწავლანი და სხვა) შეტანილი ცნობები ასზე მეტი სხვადასხვა ერესისა და ერეტიკოსის შესახებ. მათზე დამყარებით ტბელ აბუსერისემ შექმნა ანტიერეტიკული შინაარსის მეცნიერული გამოკვლევა, რომელშიც ჰიმნოგრაფიული კანონის ფორმითაა გადმოცემული მწვალელობის ისტორია შვიდი ძველებრეული ერესით დანწყებული ვიდრე 843 წლამდე, როცა თეოდორა დედოფლის (815-867 წწ.) ინიციატივით მოწვეულ კონსტანტინოპოლის საეკლესიო კრებაზე ანათემას გადასცეს ხატმებრძოლობის ერესიარქები. საეკლესიო კრებაზე მიღებული „ძეგლისწერის“ („მართლმადიდებლობის სინოდის კონი“) მიხედვით, ტბელ აბუსერისძის საგალობელი უნდა შესრულებულიყო მართლმადიდებლობის ზეიმზე, „პირველსა კვრიაკესა წმიდათა მარხვათასა“¹² (ხალვაში, 2024: 137-174). ქვემოთ ცხრილის სახით მოგვყავს საგალობელში წარმოდგენილ ერესთა და მწვალე-ბელთა ქრონოლოგია მოძიებული ლიტერატურული წყაროებისა და პარალელების მითითებით, რაც, ასევე, შეიძლება გამოვიყენოთ, როგოც მზა მასალა საგალობლის ინგლისური თარგმანისათვის:

ერესი, მწვალეული (პერიოდი)	გალობის ტაეპი და მისი ლიტერატურული წყარო	ლიტერატურული წყაროს ინგლისური თარგმანი (გალობა)
შვიდი ებრაული ერესი (I ს.).	I.3-4: SG: 191-192 ¹³ .	The Scribes, The Pharisees, The Sadducees (I.3)

¹² the Sunday of Orthodoxy – first Sunday of Great Lent.

¹³ SG – სამოციქულოს განმარტება, 2000.

		The Hemerobaptists, The Ossenes, The Nasaraeans, The Herodians; Herod (I.4)
გნოსტიციზმი (I-II სს.).	I.5.1-2 – GX: 165.31 ¹⁴ . I.5.3 – GX: 183.25. I.5.5-6 – EA: 23.9 ¹⁵ . I.5.6-9 – GX: 234.20-22.	Claudius Caesar ; Simon Magus, Menander, Cerinthus, Nicolas; Hadrian , Valentinus, Cerdo, Marcion, Montanus, Saturninus, Carpocrates, Aquila (I.5).
მე-2 ს. სირიელი ერეტიკოსები, მონტანიზმი, მონარქიანიზმი (II– III სს.).	III.1.1-4 – GX: 234.23,25-27. III.1.5-7 – GX: 234.32,34-35.	Antoninus ; Tatian, Bardesanes, Priscilla and Maximilla; Commodus ; Theodotus and Theodotion, Paul of Samosata, Nestorius (III.1).
ორიგენე და ორიგენიზმი (185-254 წწ.).	III.2.1-2 – GX: 235.6,9. III.2.2-7 – GX: 237.23-25-238.1. III.3.1 – GX: 238.1-2. III.3.2-5 – SJ: 78.6-8 ¹⁶ . III.3.5-7– III.4.1-7 – SM: 463.31-35 ¹⁷ .	Severus ; Clement of Alexandria, Symmachus, Origen (III.2); Origen (III.3-4)
მე-3 ს. მწვალელები: საბელიოსი და სხვები (III ს.).	IV.1.1 – GX: 240.20-21. IV.1.2 – GX: 243.13,22-23. IV.1.3-5 – SJ: 110.28-29. IV.1.6-7 – GX: 243.26-27.	Philip the Younger ; Sabellius, Decius ; Novatus and Elkesai (IV.1).
მანი და მანიქეიზმი (216-277 წწ.).	IV.1.1 – GX: 240.20-21. IV.1.2 – GX: 243.13,22-23. IV.1.3-5 – SJ: 110.28-29. IV.1.6-7 – GX: 243.26-27. IV.2.1-4 – GX: 243.34-35-244.1. IV.2.5-6 – GX: 244.27-29. IV.3.1-5 – GX: 244.3-6. IV.3.6 – GX: 244.32.	Manes the Persian (IV.2); /Buddas, Terebinthus, Scythianus, Empedocles (IV.3); Manes (IV.4).

¹⁴ GX – ხრონოგრაფი, 1920.

¹⁵ EA – ეფთვიმე მთაწმინდელი, 2007.

¹⁶ SJ – მამასახლისი... 2022

¹⁷ SM – სექტემბრის მეტაფრასი, 1986.

	IV.4.1-6 – GX: 244.25-27. IV.4.7 – GX: 244.31.	
მანი და პავლე სამოსატელი (III ს.).	V.1-2.1-4 – GX: 245.11-13, 18-20. V.2.5-8 – SJ: 83.21-22.	Paul of Samosata and Mani (V.1); Paul of Samosata, Mani, Tatian, Artemon, Bardaisan, Photinus and Ebion (V.2).
არიანელები და აპოლინარი (III-IV სს.)	V.3 – GX: 245.21, 23-25.	The Arians, Apollinaris (V.3).
აპოლინარი (IV ს.).	V.4 – GX: 245.28-31. V.5 – SJ: 78.1-3.	Apollinaris (V.4-5).
თეოდორე მოფსუესტიელი (350-428 წწ.).	V.6 – GX: 245.34-35-246.1- 3.	Theodore of Mopsuestia (V.6).
თეოდორე მოფსუესტიელი (350-428 წწ.).	V(II).1 – GX: 246.3-5, 9-10.	Theodore of Mopsuestia (V(II).1).
ნესტორი (381-451 წწ.).	V(II).2 – GX: 246.11.14. V(II).3.1-4 – AN: 160 ¹⁸ . V(II).3.5-7 – GX: 246.20- 21. V(II).4.1-3 – GX: 246.26.	Nestorius /Cilician/, Theodore of Mopsuestia (V(II).2); Nestorius (V(II).3).
მონოფიზიტები: ევტუქი, დიოსკორე (V ს.).	V(II).4.3-7 – SJ: 84.1-5. V(II).5 – GX: 246.23, 27-29, 32.	Eutyches and Dioscorus (V(II).4); Eutyches (V(II).5).
მონოფიზიტები: სევეროზი, ივლიანე (V-VI სს.).	VI.1 – GX: 246.34; 247.5, 7- 10.	Severus of Antioch, Julian of Halicarnassus (VI.1)
მე-4 ს. მწვალებლები: არიოზი, არიანელები (IV ს.).	VI.2.1-4 – GX: 248.30; 249.5-6. VI.2.5-7 – GX: 263.13. VI.2.7-10 – EA: 235-236.	Sabbatius; Diocletian ; Quartodecimans, Arius; Constantine the Great ; Eunomius, Aetius, Eusebius, Eudoxius, Polemon, Navatus and Montanus (VI.2).
არიანელები (IV ს.).	VI.3.1-3 – GX: 271.9. VI.3.4-6 – EA: 236.	Constantius, son of Constantine;

¹⁸ AN – ჩანტლაძე, 1997.

	VI.3.6-9 – AS: 137 ¹⁹ . VI.3.10 – GX: 277.13-14; 303.1-2.	Arians (VI.3).
მონარქიანისტი საბელიოსი (III ს.).	VII.1 – GX: 245.23.	Sabellius, the Libyan, the Jews (VII.1).
საბელიოსი (III ს.)	VII.2 – SJ: 77.34-36.	Macedonius (VII.2).
საბელიანოზმი – მარკელე (III-IV სს.).	VII.3 – SJ: 77.38-41.	Marcellus (VII.3).
მანიქეისტების ღუალიზმი (III ს.).	VII.4-5.1-2 – SJ: 78.9-15.	Manichaeus (VII.4).
სხვადასხვა დროის ანტიტრინიტარისტები (I-III ს.).	VII.5.3-8 – SJ: 83.25-29.	Valentinus, Basilides and Sabellius, Manichaeus, Marcion (VII.5).
მანის მონოფიზიტური იდეები; მონოფიზიტი ივლიანე და გაიანე (III, VI სს.).	VIII.1.1-5 – SJ: 83.29-31. VIII.1.6-11 – SJ: 84.6-9.	Mani, Julian of Halicarnassus, Gaianus of Alexandria (VIII.1).
მონოფიზიტი დამიანე (VI ს.).	VIII.2 – SJ: 84.18-22.	Damian of Alexandria (VIII.2).
მონოფიზიტური იდეები, მესალიელთა სექტა (III-IV სს.).	VIII.3.1-2 – GX: 281.3-4. VIII.3.5-9 – GX: 281.5, 15- 16.	Photinus, Marcellus; Eustathius of Sebaste, Euchites /Massalians, Enthusiasts/, Adelphius, Dadoes, Asterius, Maximus (VIII.3).
მესალიელთა იდეები (IV ს.).	VIII.4.1-8 – GX: 281.16, 29-32. VIII.4-5.2-4 – GX: 282.17, 23-24.	Sabas, Simeon; Emperor Julian ; Asterius and Maximus (VIII.4).
ივლიანე განდგომილი; ნესტორის წინამორბედები: თეოდორე მოფსუესტიელი და დიოდორე ტარსელი (IV-V სს.).	VIII.5.5-10 – EA: 236.	Sabbatius, Polymon, Porphyry of Tyre, Theodore of Antioch, Diodore of Tarsus (VIII.5).
ნესტორი (381-451 წწ.).	IX.1.1-6 – AN: 160.	Nestorius (IX.1).

¹⁹ AS – ანასტასი სინელი, 2015.

მონოფიზიტობის „ათი რქა“ (V-VI სს.).	IX.2.1-5 – EA: 241.	Eutyches, Dioscorus, Timothy, Severus, Jacob, Theodosius, Gaianus, Julian, Peter, Barsanouphius (IX.2).
მე-7 საუკუნის მწვალებლები, მონოთელიტები (VII ს.).	IX.3.7-8 – MN: 132 ²⁰ .	Heraclius ; Zosimus and Zeno, Sergius, Pyrrhus, Cyrus, Macarius, Honorius; Muhammad; Leo the Isaurian ; Constantine Copronymus (IX.3).
ხატმებრძოლები (VIII-IX სს.).	IX.4.1-4 – MN: 132. IX.5.1-5 – MN: 132. IX.5.1-5 – MN: 132.	Leo the Armenian ; Anastasios, Constantine and Nicetas (IX.4-5).
მონოთელიტები (VII ს.).	IX(II).1.1-6 – MN: 19.	Theodotus, Anthony, John and Paul the Isaurian, Theodore, surnamed Gastes, Stephen Molytes, Theodore Crithinus and Laloudius (IX(II).1).

საგულისხმოა, რომ ტბელ აბუსერისძე მოცემულ კომპილაციურ ჰიმნოგრაფიულ კანონში ძირითად წყაროდ და ისტორიულ-ქრონოლოგიურ ორიენტირად გიორგი ამარტოლის „ხრონოგრაფს“ იყენებს, რომელიც არსენ იყალთოელის თარგმანში თეოდოსი დიდის (379-395) ხანაზე წყდება, თუმცა ნათარგმნ ტექსტში ანტიერეტიკული წიაღსვლები V-VI საუკუნეების მონოფიზიტებამდე აღწევს. გამომდინარე აქედან, ტბელ აბუსერისძე ინფორმაციის შესავსებად არაერთ სხვა წყაროს მიმართავს. ინფორმაციული სისრულის მისაღწევად ავტორი ზრდის ჰიმნოგრაფიული კანონის მოცულობას V(II) და IX(II) ოდების დამატების ხარჯზე. ზოგიერთ ტროპარში ტბელ აბუსერისძე ორ ლიტერატურულ წყაროს იყენებს, III.3 ტროპარში კი, სადაც

²⁰ MN – მკირე სჯულისკანონი, 1972.

ავტორი ორიგენის ცთომილებებზე საუბრობს, დამოწმებული წყაროების რიცხვი სამს აღწევს:

გალობანი მწვალეფელთა
შეჩუენებისანი:

კაცობრივი სული ჯორცთაჲ პირველ
ყოფად თქუა;
და ყოველთა მიმწთომად მამაჲ ოდენ
განაჩინა და ძე – სიტყვერთა ზედა,
ხოლო სული წმიდაჲ
მორწმუნეთა ოდენ განუწესა;
და არა ერთად სამებისგანად იტყჳს
ქრისტესა; და „სოფლის
არდამბადებელ არსო სამებაჲ“.

ლიტერატურული წყარო:

1. „კაცობრივი სული პირველვე იყო
ჯორცთასა“ GX:238;
2. „ყოველთა... მიმწთომელად მამაჲ
ოდენ თქუა... ძე სიტყვერთა... ზედა
განაჩინა, ხოლო სული წმიდაჲ...
მორწმუნეთა ოდენ ზედა განაწესა“ SJ:78;
3. „არა ერთად სამებისგანად იტყჳს...
ქრისტესსა... არა სოფლის დამბადებელ
არს სამებაჲ“ SM:463.

ტროპარში დამოწმებულ მესამე ლიტერატურულ წყაროს – „კვირიაკოს განშორებულის ცხოვრებას“ ტბელ აბუსერისძე აზრობ-რივადაც ცვლის და ნეალავრელი ორიგენისტების შეხედულებებს მხოლოდ ორიგენეს მიაწერს, ამიტომ პირველწყაროს პერიფრაზი-რების დროს ყველა ზმნა მხოლოდით რიცხვში გადაყავს:

კვირიაკოზ განშორებულის ცხოვრება:

არა ერთად სამებისგანად იტყჳს...
მოსლვად დაამტკიცებენ...
ესრეთვე იტყჳს აღდგომილად
ქრისტესსაცა...

გალობანი მწვალეფელთა შეჩუენებისანი:

არა ერთად სამებისგანად იტყჳს...
მოსლვა[დ და]მტკიცებს...
ესრეთ იტყჳს აღდგომასა ქრისტესასა...

ზოგადად, ტბელ აბუსერისძე პირველწყაროებს აზრობრივი ცვლი-ლებების გარეშე იმონმებს და მხოლოდ საგალობლის მეტრის დაცვის მიზნით კვეცს ან ცვლის სიტყვებს. ეს გასაგებიცაა, რადგან ციტატებსა და პარაფრაზებზე აგებული საგალობლების ლიტერატურულ წყაროებად ავტორი პროზაულ ტექსტებს იყენებს და ძლისპირის რიტმულ მოდე-ლებზე დამყარებით ლექსად გარდაქმნის მათ ფრაგმენტებს. მაგალი-თად, ეფრემ მცირე „სამოციქულოს განმარტებაში“ წერს:

„**ტყელითგანი... შუდნი წვალეზანი იყენეს**“.

ამ ფრაგმენტს ტბელ აბუსერისძე ლექსის ფორმას ანიჭებს და საგალობლის მეტრის დაცვის მიზნით, კვეცს სიტყვებს:

(5) **შუდ წვალეზანი**

(5) **იყენეს ტყელითგან** (I.3).

ამავე მიზნით, ავტორი „ხრონოგრაფის“ ფრაგმენტში („**ერთი** იგი უარისყოფითა **კაცებისადთა**, ხოლო მეორე – **ღმრთეებისადთა**“) ორ-მარცვლიან სიტყვას („ერთი“) ცვლის სამმარცვლიანი სინონიმით („პირველი“), ხოლო სიტყვა „**კაცებისადთა**“ საგალობელში შეაქვს სავრცობის გარეშე:

(5) **პირველი** იგი

(6) უვარისყოფითა

(6) **კაცებისადთა**, ხოლო

(8) მეორე – **ღმრთეებისადთა** (V.2).

მარცვალთა სასურველი რაოდენობის მისაღებად ტბელ აბუსერისძე საგალობელში ხშირად იყენებს მიმღეობას – ტექსტის შესამოკლებლად (მარცვლების შესაკვეცად) და შედგენილ შემასმენელს – ტექსტის გასავრცობად (მარცვლების დასამატებლად):

„შობისა დღესა **იზმნიდეს**“ (ეფრემ მცირე),

შდრ.: „შობისა დღისა **მზმნელნი**“ (ტბელ აბუსერისძე);

„**დაიპყრეს** საყდარი“ (ეფთიმიე ათონელი),

შდრ.: „**დამპყრობელ იქმნეს** საყდარსა“ (ტბელ აბუსერისძე) და სხვა.

ჰიმნოგრაფიული კანონები, როგორც წესი ურითმო ლექსის ფორმით იწერებოდა, რადგან მუსიკალური მხარე და კეთილხმოვანება ძლისპირის მელოდით იყო უზრუნველყოფილი. გამომდინარე აქედან, საგალობლის წერის დროს ჰიმნოგრაფები მხოლოდ მარცვალთა რაოდენობის დაცვაზე ზრუნავდნენ, რათა დაცული ყოფილიყო ძლისპირის რიტმი. აღნიშნული მიზეზით შეაქვს ცვლი-

ლებები ტბელ აბუსერისძეს კონსტანტინოპოლის 843 წლის საეკლესიო კრების ძეგლისწერის ფრაგმენტებში, რომლებიც ძირითადად ხატმებრძოლთა ჩამონათვალს შეიცავს:

„ძეგლისწერა“

ლეონ სომეხი...
ანასტასი და კოსტანტინე
და ნიკიტა, რომელთა
წვალებით დაიპყრეს
საყდარი
კოსტანტინეპოლისად...
თეოდოტე, ანტონი
და იოვანე... და პავლე
ისაფრი და თეოდორე,
რომელსა
ერქუ ღასტი, და სტეფანე
მოლიტი და თეოდორე
მეჭრთილე და ლალოდი
ბ ი ლ წ ი “ (მცირე
სჯულისკანონი, 1972: 132).

გალობანი მწვალებელთა
შეჩუენებისანი

4. ლეონ მეფე სომეხი;
ანასტასი, კოსტანტინე
და ნიკიტა, წვალებითა
დამპყრობელ იმუნეს
საყდარსა
კოსტანტინეპოლისასა;
5. თეოდოტი, ანტონი,
იოვანე და პავლე ისაფრი
და თეოდორე,
რომელსაცა
ენოდებოდა პასტირი და
სტეფანე მულიტი,
თეოდორე მეჭრთილე და
ლალუდი (IX.4-5).

„ძეგლისწერის“
ინგლისური თარგმანი

Leo the Armenian; To
Anastasios, Constantine
and Nicetas, who, being
unhallowed guides to
perdition, were the
originators of heresies...
Theodotus, Anthony and
John... To Paul... to
Theodore, surnamed
Gastes, and to Stephan
Molytes... to Theodore
Crithinus and Leon
Laloudius (The Synodikon
of Orthodoxy).

ანალოგიური ცვლილებებითაა საგალობელში წარმოდგენილი მონოთელიტობის ერესიარქთა ჩამონათვალი (IX.1), რომელიც ტრულის ე. წ. მეხუთე-მეექვსე საეკლესიო კრების დადგენილებებს ემყარება:

„მცირე სჯულისკანონი“

„თეოდორე ვინმე
ფარანელი ეპისკოპოსი
და სერგიოს და პიროს და
პავლე და პეტრე,

გალობანი
მწვალებელთა
შეჩუენებისანი

„თეოდორე ფარანელი და
სერგი და პიროს თანა
პავლე, პეტრე; ონორო
პრომის მოძღუარი, კვროზ

ტრულის საეკლესიო
კრების კანონების
ინგლისური თარგმანი

“So, we anathematize
Theodore who was bishop
of Pharan, Sergius,
Pyrrhus, Paul and Peter,

რომელნი იყვნეს
მღდელთმოძღუარ
სამეფოფსა ამის
ქალაქისა, ამათ თანა
ონორიუსა ჰრომისა
წინამძღუარი და კუროზ –
ალექსანდრიისად, მაკარი
ანტიოქელი და სტეფანე
მონაფე მისი“ (მცირე
სჯულისკანონი, 1972: 19).

– ალექსანდრიისად და
ანტიოქელი მაკარი და
სტეფანე“.

the unholy prelates of the
church of Constantinople,
and with these, **Honorius**
of Rome, Cyrus of
Alexandria as well as
Macarius of Antioch and
his disciple **Stephen**”
(Council in Trullo, Canon
1).

საგულისხმოა, რომ საგალობელში რიტმის დაცვის მიზნით, ტბელ აბუსერისძე ერთი და იმავე ტექსტის სხვადასხვა ქართულ თარგმანსაც იყენებს. ასეა, მაგალითად, „გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანის“ შემთხვევაში, რომელიც იოანე დამასკელის ორ ქართულ თარგმანს ემყარება:

გალობანი წმიდისა
ღმრთისმშობელისანი

„გარდამოცემის“
ეფრემ მცირისეული
თარგმანი

„გარდამოცემის“ არსენ
იყალთოელისეული
თარგმანი

(11) **ტომით და ვითით**
აღმოსრულისა“ (I.1);

(6) **„მოვიდა მის ზედა**

(8) **სული ღმრთისად და**
წმიდა-ყო“ (I.2);

(5) **„შიშსა ვიტყვ და**

(9) **მწუხარებასა და**
ურვასა“ (VI.3) და სხვა.

„ტომით დავითისით
შთამომავალისა“;

„სული წმიდად

მოვიდა

მის ზედა [და] წმიდა-
ყო იგი“;

„შიშსა ვიტყვ და

მწუხარებასა და
ურვასა“.

„ტომით და ვითეანით
შთამომავალისა“;

„სული წმიდად გარ-
დამოვიდა მის ზედა...

განმმედელი
მისი“;

„შიშსა ვიტყვ და

მწუხარებასა და
უღონობასა“.

ამ რამდენიმე მაგალითიდანაც ჩანს, რომ „გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანი სარწმუნოებისათვის მართლისა“, ტბელ აბუსერისძის სხვა საგალობლების მსგავსად, „ციტატური აზროვნების“ ნიმუშია. პარალელები „გარდამოცემის“ ქართული თარგმანებიდან დაწვრილებით გვაქვს განხილული (ხალვაში, 2024: 177-

204), ამიტომ, ჩვენი მიზანდასახულობიდან გამომდინარე, ამაყერად არსენისა და ეფრემის ტექსტების პუბლიკაციიდან მხოლოდ გვერდებს ვუთითებთ (გარდამოცემა, 2000), ხოლო შესაბამისი პარალელების ტექსტებს ვიმოწმებთ ლიტერატურული წყაროს თანამედროვე ინგლისური თარგმანის მიხედვით (გარდამოცემა, 1999):

ტელე აბუსერისძის ტექსტი	პარალელები „გარდამოცემიდან“	ლიტერატურული წყაროს ინგლისური თარგმანი
გალობანი წმიდისა ღმრთისმშობელისანი სარწმუნოებისათჳს მართლისა		Hymns for the Holy Theotokos for the Right Faith
I. უგალობდითსა		I. 'Let us sing'
1. ანგელოზი მრთივბრწყინვალე ტომით დავითისით აღმოსრულისა ქალწულისა მიმართ მოივლინა და მიაგება კურთხეულსა „გიხაროდენი“, რომლისა მიმართ უბიწოვ შემდგომად შფოთთა სულისა დაჴსნისა ჳმობდა: „მეყავნ მე მსგავსად ქადაგებისა შენისა“.	ეფრ., გვ. 150-151.	An angel of the Lord was sent to the holy Virgin, who was descended from the tribe of David... said: "Hail"... And she was troubled at his saying... Then she said to him: 'Be it done to me according to thy word' (p. 269).
2. შეიწყნარა რად უხრწნელმან ხარებად შეუორგულებელად, მოვიდა მის ზედა სული ღმრთისად და წმიდა-ყო და მისცა ძალი, დასატევენელი სიტყუსა ღმრთეებისად, და უვალრეს ცნობისა, მიერ კერძო ბუნებითა საზღვართა ქალწულებით შობისად.	ეფრ., გვ. 151;	And so, after the holy Virgin had given her assent, the Holy Ghost came upon her according to the Lord's word, which the angel had spoken, and purified her and gave her the power both to receive the divinity of the Word and to beget (p. 270).
3. და ესრეთ ავრილობდა მას გუამოვანი სიბრძნე და ძალი მისი, თანაარსი მამისად, ვითარცა საღმრთოდ რადმე თესლი და უბიწოთა სისხლთა მისთაგან უშენნა თავსა თჳსსა	არს., გვ. 151.	Then the subsistent Wisdom and Power of the Most High, the Consubstantial with the Father, overshadowed her like a divine seed and from her most chaste and pure blood compacted for

ჯორჯი სულიერნი, სული სიტყვერი და გონიერი, თბისა ჩუენისა დასაბამნი.		Himself a body animated by a rational and intellectual soul as first-fruits of our clay (p. 270).
4. არა თუ თესლოვნებისა, არამედ დამბადებლობისაებრცა, [არა] მცირედ-მცირედისა სახისშემატებისაებრ, ღირს- იჩინა სულისა მუცლადლებისა სახე, არამედ მყის სრული იპოა, რამეთუ თვთ იგი სიტყუად ღმრთისად გუამ-ექმნა ჯორჯთა თვსთა.	არს., გვ. 151.	This was not by seed, but by creation through the Holy Ghost, with the form not being put together bit by bit, but being completed all at once with the Word of God Himself serving as the person to the flesh (p. 270).
III. განძლიერდასა ძლისპირი: „განძლიერებ“		III. "(My heart) has become"
1. არათუ პირველ გუამქმნილთა ჯორჯთა შევეერთა ღმერთი სიტყუად, არამედ გარეშეუწერელად მკვდრ იქმნა რად უხრწნელსა საშოსა ქალწულისასა, მისსა ამას გუამსა შინა მიიხუნა ყოველნივე ჩუენნი.	არს., გვ. 151.	For the divine Word was not united to an already self- subsistent flesh but, without being circumscribed, came.., in the womb of the holy Virgin and from the chaste blood of the ever- virgin made flesh subsist animated by a rational and intellectual soul (p. 270).
2. ამისთვს მესყეულად ჯორჯნი – მყის სიტყვსა ღმრთისა ჯორჯნი, მყის ჯორჯნი სულიერნი და გონიერნი, ვინადცა არა კაცად განღმრთობილად, არამედ სიტყუად, და ღმრთად განკაცებულად ვქადაგებთ მასვე ქრისტესა.	არს., გვ. 151, ზღრ.: გვ. 178.	The very Word became person to the body. Thus, there was a body which was at once the body of God the Word and an animate, rational, intellectual body. Therefore, we do not say that man became God, but that God became man (p. 270).
3. და რამეთუ ბუნებით სრული ღმერთი ბუნებით სრულ კაც იქმნა, არა შეცვალა ბუნებად, არცა აოცნა განკაცებად, არამედ მის შორის ყოფისა	არს., გვ. 151- 152.	For, while He as by nature perfect God, the same became by nature perfect man. He did not change His nature and neither did He just appear to become man (p. 270).

მეონებელთა მათ ჳორცთა გუამოვნებით შეეერთა.		
4. შერთვასა ვიტყვთ ახალსა შეზავებულსა მალალსა, უცვალეზელსა და განუყოფელსა, რამეთუ არცა საღმრთოდ ბუნებად მისი კაცობრივად შეიცვალა და არცა კაცობრივი – საღმრთოდ არსებად.	ეფრ., გვ. 152.	the natures were united to each other without change and without alteration. The divine nature did not give up its proper simplicity, and the human nature was certainly not changed into the nature of the divinity, nor did it become non-existent (p. 271).
IV. შესასა		IV. "Lord, I have heard"
1. არათუ ორთავან ერთსა ვითყვთ შეზავებულსა ბუნებასა ჳორცთა და სიტყვასა, არცადა სხუათავან სხუად რადმე შეცვალეზელსა, არამედ სხუათავან მათვე შინა არსებითთა თვთებათა ცნობილსა.	არს., გვ., 152- 153. ეფრ., გვ. 152.	Neither was there one compound nature made from the two natures (p. 271).
2. რამეთუ უწყით, ვითარმედ შეზავებული ბუნებად არცა ერთისა თანა არს, რომელთავან მიეღოს შეზავებად და ვერცადა ძალუც არსებით მარტივსა საღმრთოდა ბუნებისა თანაარსებად.	ეფრ., გვ. 152; არს., გვ. 152.	For the compounded nature can in no wise be consubstantial with either one of the natures from which it has been compounded, since from diverse natures it has been made into something else (p. 271).
3. არამედ ღმრთეებისა და კაცებისავან სრულსა ღმრთად სრულად და კაცად სრულად ვქადაგებთ ერთსა და მასვე ორთავან და ორთა შინა ბუნებით, ვითარცა მამისა და ძისა თანაარსსა.	არს., გვ. 152- 153.	For we confess that from divinity and humanity there is the same perfect God and that He both is and is said to be of two natures and in two natures (p. 272).
4. არათუ კერძოდ კერძოსა შეეყო კაცობრივსა ბუნებისასა საღმრთოდ შენგან შობად, არამედ ყოვლითურთ სრული სრულსა შეერთო გუამსა შინა	არს., გვ. 161.	That the entire divine nature was united in one of its Persons to the entire human nature, and not a part of one to a part of the other (p. xlvi).

სიტყვასა და ზენგან მიხუმელნი ჳორცნი ღმერთ ცენა, უხრნნელო.		the Word of God, the entire and complete nature of the divinity was united in one of its Persons to the entire human nature, and not a part of one to a part of the other (p. 279).
V. ღამითგანსა		V. "From night on"
1. არა ბუნებით, არცა მაღლით, არამედ ზეშთა ბუნებისა განაღმრთენა ჳენგან მიხუმელნი ჳორცნი სიტყუამან ღმერთმან, უბინოო, და ღმრთისა ჳორცად და ღმრთად სრულად და ღმრთისა გონებად საკურველებით გამოაჩინა.	ევრ., გვ. 178.	In this the Mother of God, in a manner surpassing the course of nature, made it possible for the Fashioner to be fashioned and for the God and Creator of the universe to become man and deify the human nature which He had assumed, while the union preserved the things united, just as they had been united, that is to say, not only the divinity of Christ but His humanity, also (p. 295).
2. „ქრისტეს“ სახელისდებისა თვთებასა მრჩობლთა არსებათა მისთასა ვქადაგებთ, რამეთუ, ვითარ ღმერთმან, სცხო ღმრთეებად თვისი კაცებასა თვსსა; ამისთვს არა ერთკერძოღსა მათისა, არამედ ორთა ბუნებათა მისთა სახელად ვიცნობთ.	არს., გვ. 153.	We say that the term 'Christ' is the name of the person and that it is not used in a restricted sense, but as signifying what is of the two natures. Thus, He anointed Himself-':"'as God, anointing His body with His divinity, but as man, being anointed, because He is both the one and the other (p. 272).
3. ორთა სრულთა ბუნებათა ცხოველად დაცველსა ვიტყვთ ჳემდგომად ჳეერთებისა, არათუ განთვსებთა, თვსაგან დავსდებთ თვთეულსა, არამედ ერთსა მას ჳეზავებულსა გუამსა შინა ჳევაერთებთ არსებითითა ჳეერთებითა.	არს., გვ. 155.	We... confess that the two natures are preserved intact in Him after the union. We do not set each nature apart by itself, but hold them to be united to each other in one composite Person. For we say that the nion is substantial (p. 274).

4. აგებულსა – აგებულად, და აუგებელსა აუგებელად ვიცნობთ, მოკუდავსა – მოკუდავად და უკუდავსა – უკუდავად მის შორის, რამეთუ „ერთი იგი ბრწყინვიდა საკვრველებითა, ხოლო მეორე თავს ისხმიდა შეურაცხებათა“.	ეფრ., გვ. 155.	Thus, that which was created remained created, and that which was uncreated, uncreated; the mortal remained mortal and the immortal immortal... 'The one glows with miracles, while the other has succumbed to insults' (p. 274).
VI. ღალატყავსა ძლისპირი: „მომიტევენ“		VI. "I cried"
1. თჳსად განისაკუთრებს სიტყუად ვნებასა ჳორცთა თჳსთასა და კუალად მისცემს თჳსთა ღიდებულებათაგან წმიდათა ჳორცთა თჳსთა შეერთებისა ერთგუამოვნებითისათჳს.	ეფრ., გვ. 155.	Moreover, the Word makes human things His own, because what is proper to His sacred flesh belongs to Him; and the things which are His own He communicates to His flesh (p. 274).
2. ამისთჳსუა უფალი ღიდებისად ჳუარკმულად აღიარების, საღმრთოფსა ბუნებისა ვნებელად გებითა და კუალად ძე კაცისად – ზეცათა შინა მყოფად, უწინარეს ვნებისა.	არს., გვ. 155-156.	Wherefore, the Lord of Glory is even said to have been crucified, although His divine nature did not suffer; and the Son of Man is confessed to have been in heaven before His passion, as the Lord Himself has said (p. 274).
3. არა ვქადაგებთ ერთსა მოქმედებასა ქრისტესასა, რადთა არა სიტყჳსა ღმრთეებისა შევახნეთ ვნებანიცა სულისა ჩუენისანი: შიშსა ვიტყჳ და მწუხარებასა და ურჳსა.	ეფრ., გვ. 191.	And, were we to say that Christ has one nature, we should be attributing the passions of the intellectual soul to the divinity of the Word – fear, I mean, and grief, and anguish (p. 306-307).
4. კაცობრივ საღმე მოქმედ და სამარადისოდ მოქმედ არს ქრისტე, ვინადთგან სიტყჳერი და გონიერი სული მიიღო მან, რამეთუ მგონებლობად არს მოქმედებათა გონებისად.	არს., გვ. 195.	Now, if Christ assumed a human mind, that is to say, a rational and intellectual soul, He certainly thinks. and will always think. But, thinking is an operation of the mind (p. 310).
VII. კურთხეულარსა		VII. "You are blessed"

1. ორთა ვიტყვთ უფლისა ჩუენისა ქრისტეს მოქმედებათაჲსა, რამეთუ აქუნდა, ვითარ ღმერთსა და თანაარსსა მამისასა, საღმრთოდ მოქმედებად, და ვითარ კაცსა ჩუენებსა – კაცობრივისა ბუნებისა მოქმედებად.	ეფრ., გვ. 188.	Now, we also say that in our Lord Jesus Christ there are two operations. For, in so far as He was God and consubstantial with the Father, like the Father He had the divine operation; in so far as He was made man and consubstantial with us, He had the operation of the human nature (p. 304).
2. საღმრთოთა სასწაულთა ღმრთიეებად სიტყვსაჲ მოქმედებდა, გარნა არა თჳნიერ ჳორცთა, ხოლო მდაბალთა – ჳორცნი, არა თჳნიერ ღმრთიეებისა, რამეთუ იგნებდეს რად ჳორცნი, მათ თანა იყო ღმრთიეებად უენებელად.	არს., გვ. 195-196.	Thus, while the divinity worked the miracles but not separately from the flesh, the flesh did the humble things but not apart from the divinity. Thus, also, while remaining impassible, the divinity was joined to the suffering flesh and made the sufferings salutary (p. 311).
3. ყოვლითურთ ღმერთ არს შენგან შობილი, ქალწულო, გარნა არა ყოვლად ღმერთ, რამეთუ არა ხოლო ღმერთ არს, არამედ კაცსა; და კუალად ყოვლითურთ კაც არს იგი, გარნა არა ყოვლად კაც არს, არამედ ღმერთსა, ვითარცა მრჩობლი არსებითა.	არს., გვ. 166.	The whole He, then, is perfect God, but not wholly God, because He is not only God but also man. Likewise, the whole He is perfect man, but not wholly man, because He is not only man but also God (p. 283).
4. ზეშთა სიტყვსა სძალო, შენგან მიხუმილთა მათ ჳორცთა სიტყვსათა არსებად ვიტყვთ, არა გუამად, რამეთუ განთჳსებული პირი სახელ-ილების გუამად; არამედ სულნი და ჳორცნი განუწვალებელ არიან სიტყვსაგან.	დილაექტიკა, ეფრ., გვ.	However, the hypostasis subsisting in itself means the individual and the distinct person (p. 54).
VIII. აკურთხედილთა		VIII. "Bless"
1. ორთა შობათა, დაუსაბამოსა და უამიერსა, და ორსა არსებათა მისთა და ორთა	ეფრ., გვ. 177 არს., გვ. 179.	And this means that our Lord Jesus Christ has one Person, two natures, and

ბუნებითა საქმეთა, ორთა ნებათა, დამორჩილებულთა სიბრძნესა საღმრთოსა და კაცობრივსა, ემსახურებთ ერთისა მის შენგან შობილისა ქრისტესთა, უბინოო ღედაო.		two begettings (p. 294). two natures – two natural wills, the divine and the human; two natural operations... two natural freedoms, a divine and a human (p. 296).
2. არათუ სხუასა და სხუასა, არამედ ერთსა და მასვე, ერთბამად ღმერთსა და კაცსა სრულსა, მასვე ყოვლითურთ ღმერთსა ჴორცთა თანა და კუალად, მასვე ყოვლითურთ კაცსა სრულსა ზეშთა ღმერთთაგსა ღმრთეებისა თანა თაყუანის-ვსცემთ და უწყით მისთა ბუნებათა შერწყმად და განყოფად.	არს., გვ. 165.	Neither do we proclaim Him one and another; rather, we proclaim Him to be one and the same, at once both God and man, perfect God and perfect man, God entire and man entire – the same being God entire, even with His flesh, and man entire, even with His most sacred divinity... without confusion, they are divided without separation by reason and way of their difference (pp. 283-284).
3. არათუ ღმრთისა ვნებასა ვიტყვ, წარვედ, მრთისმბრძოლო! რამეთუ მარტივსა ბუნებასა ვერ ეუფლების სიკუდილი, ვინადგან შეერთებულთა განყოფისა არს მოქმედ, არამედ წმიდათა ჴორცთა მისთასა მისდად შევრაცხავთ გუამოვნებულისა ერთობისათჳს სიტყუსა თანა.	არს., გვ. 219; ეფრ., გვ. 298; ეფრ., გვ. 203.	we by no means speak of the divinity suffering in the flesh or of God suffering through the flesh... then how much more will the impassible divinity of the Word hypostatically united with the flesh remain unaffected when the flesh suffers (p. 331). death is defined as a separation of soul from body (401). And so the same flesh was mortal in itself and life-giving by its hypostatic union with the Word (p. 317).
4. ერთგუამოვნებით ღმრთისად შეერთებულნი ჴორცი და ღმრთისა სულად ცნობილი სული განიყვნეს რად	ეფრ., გვ. 220-221.	And so, even though as man He did die and His sacred soul was separated from His immaculate body, the divinity remained unseparated from both – the soul,

სიკუდილისა მიერ, ღმრთისად შეგრაყხეთ სიკუდილი და განყოფად ჯორცთა და სულისა მისისად და რამეთუ არა უწყოდეთ მუნ გუამი, გარნა ხოლო სიტყუად.		I mean, and the body. Thus, the one Person was not divided into two persons. For from the beginning both had existence in the same way in the Person of the Word, and when they were separated from each other in death, each one of them remained in the possession of the one Person of the Word (pp. 332-333).
IX. აღიღებდითა		IX. "(My soul) glorifies"
1. ქალწულებრივთა სისხლთა შენთაგან, უხრწნელო, ჯორცნი და სული კაცობრიენი მიიხუნა გუამსა შინა თჳსსა სიტყუამან ღმრთისამან; ამისთჳს უქცეველად ჯორცქმნასა სიტყვასა და უცვალეებელად სიტყუაქმნასა ჯორცათსა [384v] ვითცჳთ, რამეთუ ღმერთ არს კაცი და ღმერთი კაც არს გუამოვნებითისა ერთობისათჳს.	ეფრ., გვ. 151; არს., გვ. 173.	from the chaste blood of the ever-virgin made flesh subsist animated by a rational and intellectual soul... the very Word became person to the body (p. 270). Thus, this Person of the Word of God became Person to the flesh, and in this way 'the Word was made flesh, and that without any change, and the flesh without transformation, was made Word, and God was made man. For the Word is God, and man is God by virtue of the hypostatic union (p. 290).
2. ერთისა პირად უწყნით ყოველნივე ქრისტეს განგებულებისა საქმენი და არცა ერთი რად განთჳსებულისა სახისად, გარნა ეგრეთცა განუყოფელად ქმნილთა მათ არა რომლითა სახით შევჰრევთ, არამედ საქმეთა მათ ვითარებისაგან ვსცნობთ, თუ რომლისა ბუნებისად არს თჳთეული.	არს., გვ. 196.	all the actions of each form at all times belonged to one Person, we nevertheless in no way confuse these things which were done inseparably. On the contrary, from the nature of the works we perceive to which form they belong (p. 311).

3. არა განყოფილთა გვადანებთ ერთსა ქრისტეს მოქმედებათა, არცა განთვსებულთა მოქმედთა ბუნებათა, არამედ ერთგუამოვნებით შეერთებულთა და თვთველსა თანაზიარებითა მეორისადთა მოქმედად მისსა, რადგა თვს იყვის თვთველისა, ვითარცა წამებს მწყობრი მამათად.	არს., გვ. 208.	Thus, we do not say that the operations [of Christs] are separated and that the natures act separately, but we say that they act conjointly, with each nature doing in communion with the other that which it has proper to itself (p. 322). according to the holy Fathers (p. 321).
4. ბუნებითაცა და ზეშთა ბუნებისა ჭეშმარიტად და საკუთრად ღმრთისმშობელად აღვიარებთ, რამეთუ სიტყვსა ღმრთისა გუამი განჯორციელებული გვშეც, თვნიერ ყოვლისა ქცეულებისა; თვსად უწყნით მრჩობლთა ბუნებათა სახენი, არსებანი და ბუნებანი და თვთებანი.	არს., გვ. 175; არს., გვ. 164.	according to nature and over and above nature (p. 324); And we proclaim the holy Virgin to be properly and truly Mother of God.1 For, as He who was born of her is true God, so is she truly Mother of God who gave birth to the true God who took His flesh from her... without undergoing change, made flesh and born (p. 292). Thus, since the same Person of the Word belongs to both natures, it does not allow one of them to lack subsistences, nor is it now the Person of one and now that of the other (p. 287).

ტბელ აბუსერისძე ზოგიერთ შემთხვევაში თითქმის სიტყვა-სიტყვით იმეორებს ლიტერატურულ წყაროს, რის მაგალითადაც საგალობლის I.3 სტროფი გამოდგება:

„გალობანი წმიდისა
ღმრთისმშობელისანი“

და ესრეთ აგრილობდა მას
გუამოვანი სიბრძნე და ძალი მისი,
თანაარსი მამისად,
ვითარცა საღმრთოდ რადმე თესლი

„გარდამოცემა“
(არსენისეული თარგმანი)

„მამინ აგრილობდა [შდრ., ეფრემი – 3 ფ ა
რ გ ი დ ა – რ. ხ.] მას ღმრთისა მაღლისა
გუამოვანი სიბრძნე და ძალი, ძე ღმრთისად,
თანაარსი მამისად,

და უბიწოთა სისხლთა მისთაგან
უშენნა თავსა თჳსსა
ჯორცნი სულიერნი, სული სიტყვერი
და გონიერი, თბისა
ჩუენისა დასაბამნი.

ვითარცა საღმრთოდ რადმე თესლი,
და უშენნა თავსა თჳსსა უბიწოთაგან და
წმიდათა სისხლთა: ჯორცნი სულიერნი,
სული სიტყვერი და გონიერი, დასაბამი
თბისა ჩუენისად“ (გარდამოცემა, 2000: 151).

შდრ.: მასალა ინგლისური თარგმანისათვის:

Then the subsistent Wisdom and Power
of the Most High, the Son of God, [ღმრთისა მაღლისა... ძე ღმრთისად]
the Consubstantial with the Father, overshadowed her like a divine seed
and from her most chaste
and pure, [და წმიდათა]
blood compacted for Himself a body animated by a rational
and intellectual soul as first-fruits of our clay (გარდ., 1999: 270).

„გალობანი წმიდისა
ღმრთისმშობელისანი“

და ესრეთ აგრილობდა მას
გუამოვანი სიბრძნე და ძალი მისი,
თანაარსი მამისად,
ვითარცა საღმრთოდ რადმე თესლი
და უბიწოთა სისხლთა მისთაგან
უშენნა თავსა თჳსსა
ჯორცნი სულიერნი, სული სიტყვერი
და გონიერი, თბისა
ჩუენისა დასაბამნი.

ინგლისური თარგმანი
(საცდელი ვერსია):

Then the subsistent Wisdom and Power
of the Consubstantial
with the Father,
overshadowed her like a divine seed
and from her most chaste blood
compacted for Himself
a body animated by a rational
and intellectual soul
as first-fruits of our clay.

თარგმანისთვის (სამიზნე ტექსტისთვის), საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიის, ციტატებისა და პარაფრაზების დაცვის მიზნით, ინტერტექსტად შევარჩიეთ იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ თანამედროვე ინგლისური თარგმანი (გარდამოცემა, 1999), შესრულებული ფრედერიკ ჩეიზის მიერ და სწორედ მას მივანიჭეთ უპირატესობა ამავე ტექსტის ადრეულ, სტიუარტ სალმონდისეულ ინგლისურ თარგმანთან (გარდამოცემა, 1899) შედარებით. თუმცა

უნდა ითქვას, რომ მემკვიდრეობითობისა და ნოვაციის პრინციპების დაცვა ინგლისურ თარგმანებსაც ახასიათებს:

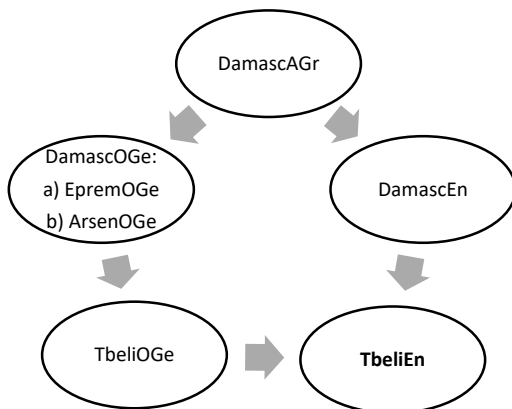
ფრედერიკ ჩეიზის თარგმანი:

Then the subsistent **Wisdom and Power of the Most High, the Son of God**, [ღმრთისა მაღლისა... ძე ღმრთისაჲ] the Consubstantial **with the Father**, **overshadowed her like a divine seed and from her most chaste and pure** [და წმიდათა] **blood** compacted for Himself a body **animated** by a rational and intellectual soul **as first-fruits of** our clay (გარდ., 1999: 270).

სტიუარტ სალმონდის თარგმანი:

And then was she **overshadowed** by the enhypostatic **Wisdom and Power of the most high God, the Son of God** [ღმრთისა მაღლისა... ძე ღმრთისაჲ] Who is of **like** essence **with the Father as of Divine seed, and from her holy and most pure** [და წმიდათა] **blood** He formed flesh **animated** with the spirit of reason and thought, **the first-fruits of** our compound nature (გარდ., 1899: 46).

ამგვარად, ტბელ აბუსერისძის „გალობანი წმიდისა ღმრთის-მშობელისანის“ ინგლისურად თარგმნის სქემა ამგვარად გვესახება:

აღნიშვნები: DamascAgr – „გარდამოცემის“ ბერძნული ღედანი; DamascOGe – „გარდამოცემის“ ძველქართული თარგმანი; DamascEn – „გარდამოცემის“ ინგლისური თარგმანი; EpremOGe – „გარდამოცემის“ ეფრემისეული თარგმანი; ArsenOGe – „გარდამოცემის“ ეფრემისეული თარგმანი; TbeliOGe – საგალობლის ღედანი; TbeliEn – საგალობლის ინგლისური თარგმანი.

საღვთისმეტყველო ტექსტის თარგმნის დროს ტერმინთიდენტურობას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება. გამომდინარე აქედან, თარგმანისთვის შევადგინეთ საღვთისმეტყველო ტერმინების მოკლე ძველქართულ-ინგლისური ლექსიკონი არსენ იყალთოელის ქართული და ფრედერიკ ჩეიზის ინგლისური თარგმანების მიხედვით. ფრჩხილებში ვუთითებთ ახალ (ახალქართულ) ტერმინოლოგიურ შესატყვისებს ე. ჭელიძის მიერ შესრულებული „გარდამოცემის“ თანამედროვე თარგმანიდან:

- აგებული (ქმნილება) – creature
- აგებული (ქმნილი) – created
- ადამიანი – man
- ანგელოსი (ანგელოზი) – angel
- არსება – substance
- აუგებელი (უქმნელი) – uncreated
- აღდგომა – resurrection
- აღმოსავალი (აღმოსავლეთი) – east
- ბოროტი – evil
- ბუნება – nature
- ბუნებითი (ბუნებისეული) – natural
- გამგონებლობა (აზროვნებითობა) – thought
- გამომავლობა (გამომავლობა) – procession
- გამოუთქმელი – Unutterable, separation
- გამოჩინება (დასაბუთება) – proof
- განგებულება – dispensation
- განთვსება (გამიჯნვა) – distinction
- განთვსებით – distinct
- განთვსვა (განკუთვნა) – appropriation
- განკაცება – became man
- განსაზღვრებული (გამიჯნული) – divided, discontinuous
- განუკუეთელი (ინდივიდი) – individually, individual
- განღმრთობა – deification

განყოფილება (განხრწნა) – corruption
განჯორციელება (განხორციელება, ხორცქმნა) – incarnation
განჯორციელებული (ხორცმესხმული) – incarnate
გარემუენერელი – uncircumscribed
გემო (სიამოვნება) – pleasure
გონება – mind
გრძნობა – sense, sensation
გუამი (ჰიპოსტასი) – Person, subsistence, hypostasis
გუამოვნებითი ერთობა (ჰიპოსტასური ერთობა) – hypostatic union
დაუსაბამო – without beginning
დაუსრულებელი – without end, unending
ეშმაკი – evil spirit, demon
ენება (ვნებულება) – passibility, passion
თანაარსი („ერთარსება“ – ე. შ., ἁποσυστοις) – consubstantial
თაყუანისცემული (თაყვანცემული) – adorable, worshipped
თვთება (თვისება) – Property, attribute
თვთმფლობელობა (თვითუფლებრიობა) – Freedom, free will, free-will
თქმული (გამოსათქმელი) – utterable
იესუ ქრისტე – Jesus Christ
კაცობრივი ბუნება (ადამიანური ბუნება) – human nature
კერძო (ნაწილი) – part
ლოცვა – prayer, praying
მადლი – grace
მართლმადიდებელი (მართლმადიდებლური) – orthodox
მარტივი – simple
მაცხოვარი – Saviour
მეცნიერება (ცოდნა) – knowledge,
მიზეზი – author, cause
მიუწომელი (მიუწვდომელი) – incomprehensible
მონება (მონობა) – servitude
მოქმედება (მოქმედება) – operation // act, energy
მრავალი – several, many
მსახურება – adore, service
მუცლადღება (ჩასახვა) – conception

- მწუხარება – pain
მხოლოდშობილი – Only-begotten
ნათლისღება – baptism
ნება – will
ორი ბუნება – two natures
ორნი დასაბამნი (ორი საწყისი) – two principles
ოცნება (წარმოსახვითობა, წარმოსახვა) – imagination
პატივი (პატივისცემა) – honor
პირმშო – First-born
საიდუმლო – sacrament, mystery
სამოთხე – paradise
სამყარო – firmament
სარწმუნოება (რწმენა) – faith
საუკუნე (საუკუნო) – everlasting
საქმე – იხ. მოქმედება
საღმრთოდ ბუნებად (საღვთო ბუნება) – divine nature
სახე (რავგვარობა) – manner
სახე (სახეობა) – specifically, in Species
სახიერება – goodness
სიბრძნე – wisdom
სიკუდილი – death
სიტყუად ღმრთისად (ღვთის სიტყვა) – Word of God
სული – soul
სული წმიდად (სულიწმინდა) – Holy Ghost, Holy Spirit
უვნებელობა (უვნებლობა) – impassibility
ურთიერთას მიმცემელობა (ნაცვალბოძება) – exchange of the properties,
mutual communication
უფალი – Lord
უქცეველი (უცვლელი) – unchangeable
უშობელობა – unbegotten
უცვალელებელი (გარდაუქმნელი) – inalterable
უხილავი – invisible
უხრწნელი (უბიწო) – undefiled
უჯორცო (უხსეულო) – incorporeal

ქალწულება (ქალწულობა) – virginity
ქალწული – Virgin
ქმნილი (მომხდარი) – thing done, event
ქრისტე – Christ
ქუეყანა (მიწ) – earth
ღმერთი (ღვთაება) – Godhead, Divinity, Deity
ღმერთი – God
ღმერთმამაკაცები (ღმერთმამაკაცი) – theandric
ღმრთეება – divinity
ღმრთისმშობელი (ღვთისმშობელი) – Mother of God
ყოველი (მთელი) – entire, entirety
ყოვლადძლიერი – all-powerful
შეერთება (ერთობა) – union
შეერთება – union
შეერთებული, შერწყმული (ერთიანი) – continuous
შეზავებული (შედგენილი) – composite, compound
შესაქმე (შექმნა) – creation
შეუზავებელი (შეუდგენელი) – uncompounded
შიში – fear
შობა – begetting
შჯელი ღმრთისა (ღვთის რჯული) – law of God
ცა – Heaven
ცხოველი – living
ძალი (ძალა) – Power
ძე ღმრთისა (ძე ღვთისა) – Son of God
წარმატება – progress, growth
წერილი – scripture
წმიდა – holy
წმიდა (წმინდანი) – saint
წმიდა სამება (წმინდა სამება) – Holy Trinity
ხატი – image
ხილული – visible
ხრწნილება (ხრწნა) – destruction
ჯორცი (სხეული) – body

ჯორცი (ხორცი) – flesh

აღსანიშნავია, რომ ტბელ აბუსერისძის „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ საღვთისმეტყველო შესავალი ნაწილის ინტერტექსტიკ იოანე დამასკელის „გარდამოცემა“:

„სასწაულნი წმიდისა

მთავარმოწამისა გიორგისნი“

წყარო

გარდამოცემა,
2000: 261-262.

„თანა წმიდასავე ქალწულსა, საკუთრად მშობელსა მისსა, და ყოველთა ნაშობთა უმეტესსა თავადსა იოვანეს, ქადაგსა სიტყუსა ღმრთისასა, წინამორბედსა და ნათლისმცემელსა (თ. I).

„გარდამოცემის“

ინგლისური თარგმანი

Let us honor the Mother of God as really and truly God's Mother. Let us honor the Prophet John as precursor and baptist, apostle and martyr, for 'there hath not risen among them that are born of women a greater than John' (pp. 369).

„სასწაულთა“ თარგმანში, ასევე, გასათვალისწინებელია ბიბლიური ინტერტექსტემები:

„ყოველთა ნაშობთა უმეტესსა თავადსა იოვანეს, ქადაგსა სიტყუსა ღმრთისასა, წინამორბედსა და ნათლისმცემელსა“ (მათ. 11.11, ლუკ. 7.28); შდრ.: Assuredly, I say to you, among those born of women there has not risen one greater than John the Baptist; but he who is least in the kingdom of heaven is greater than he (Mat. 11.11; Luk. 7.28);

„შენ ზედა აღვაშენო ეკლესიად ჩემიო“ (მათ. 16.18); შდრ.: And I also say to you that you are Peter, and on this rock I will build My church, and the gates of Hades shall not prevail against it (Mat. 16.18);

„ქერივის მწულილებით“ (მარკ. 12.41-44, ლუკ. 21.1-4); the Widow's Mite (Mark. 12.41-44; Luk. 21.1-4);

„ესე წმიდათა მოციქულთაებრ, სისულელით გამორჩეულთა“ (1 კორ. 1.27; 4.10); შდრ.: But God has chosen the foolish things of the world to put to shame the wise, and God has chosen the weak things of the world to put to shame the things which are mighty (1Cor. 1.27); We are fools for Christ's sake, but you are wise in Christ!

We are weak, but you are strong! You are distinguished, but we are dishonored! (1Cor. 4.10);

„გარნა მამად დაფარულთად მოაგებდა მას ცხადად, სიტყვსაებრ საღმრთოჲსა პირისა“ (მათ. 6.4); შდრ.: that your charitable deed may be in secret; and your Father who sees in secret will Himself reward you openly (Mat. 6.4);

„ვერცა ყოველი სოფელი აღჰრაცხავს აღწერილსა წიგნებსა თუთოეულისა ეკლესიისასა, რაოდენცა არს სახელსა ზედა წმიდისა გიორგისსა, ვერცა თუ ნეტარისა ამის იოსების ეკლესიისასა, სიტყვსაებრ წმიდისა სახარებისა“ (იოან. 21.25); შდრ.: And there are also many other things that Jesus did, which if they were written one by one, I suppose that even the world itself could not contain the books that would be written (John 21.25).

რამდენიმე ბიბლიური ინტერტექსტემა ტბელ აბუსერისძის „ქრონიკონშიც“ გვაქვს:

„გარნა ვინ უწყის, უკუეთუ ანცა მოინიოს ჟამსა, რომელსა არა ვჰგო-ნებდეთ, სიტყვსაებრ წმიდისა სახარებისა , ვინადგან კაცად-კაცადისათვისცა ჟამსა არასაეჭუელსა მოიწვეის წამისყოფად სოფლით განსლვისად“ (ლუკ. 12.40); შდრ.: Therefore you also be ready, for the Son of Man is coming at an hour you do not expect (Luk. 12.40);

ძალლთაცა მიეცა ნამუსრვეისაგან ტაბლისა და მზეცა სწორებით ჰნათობს მაღალთა აღვილთა და მდაბალთა მოფენითა ღღისადთა“ (მათ. 15.27, მარკ. 7.28; მათ. 5.45); შდრ.: And she said, «Yes, Lord, yet even the little dogs eat the crumbs which fall from their masters table (Mat. 15.27, Mark. 7.28); that you may be sons of your Father in heaven; for He makes His sun rise on the evil and on the good, and sends rain on the just and on the unjust (Mat. 5.45).

„ვინადგან დღესა კვრიაკესა ვნებისათვს აღვიდა და ჳნისათვს ჩუენისა, ვითარცა თუთ იტყვს პირი იგი საღმრთოდ“ (იოან. 19.14); შდრ.: Now it was the Preparation Day of the Passover,

and about the sixth hour. And he said to the Jews, «Behold your King!» (John 19.14);

„ჯერ-იყო აღდგომამ ცხოველსმყოფელი დასაბამსა დღე-თასა“ (მარკ. 16.2); შდრ.: Very early in the morning, on the first day of the week, they came to the tomb when the sun had risen (Mark. 16.2);

„წლითიწლადობით სამოსლისა მისისა ფესუსა უპყრობდი რუკათა მათ ჴელითა“ (მათ. 9.20); შდრ.: And suddenly, a woman who had a flow of blood for twelve years came from behind and touched the hem of His garment (Mat. 9.20).

„სასწაულისა“ და „ქრონიკონის“ ტექსტებში საგანგებო ყურადღების ღირსია ანთროპონიმები და ნართაული სახელები, გეოგრაფიული და ეთნიკური სახელები, ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინები, ეთნოგრაფიული რეალები და საზომი ერთეულები:

აგარიანი („ქრონ.“) – Agaren(es)
ალავერდი („სასწ.“) – Alaverdi
ასურნი („ქრონ.“) – Assyrians
ასურული („ქრონ.“) – Assyrian
აჯარა („სასწ.“) – Ajara
ბერძენი („ქრონ.“) – Greeks
ბოლოკი („სასწ.“) – Bolok
ბოლოკ-ბასილი („სასწ.“) – Bolok-Basil
ბორღალეთი („სასწ.“) – Bulgaria
განძა („სასწ.“) – Ganja
გიორგი („სასწ.“) – George
ეგვიპტე („ქრონ.“) – Egypt
ზაქარია („სასწ.“) – Zacharias
ზაქარწმიდა („სასწ.“) – Zachartsnida
თფილისი („სასწ.“) – Tbilisi
იესუ ქრისტე („ქრონ.“) – Jesus Christ
ივანე („სასწ.“) – Ivane
იოვანე („სასწ.“) – John

იოვანე ნათლისმცემელი, წინამორბედი, ქადაგი (“სასწ.”) – John the Baptist, Forerunner, Preacher

იოვანე შავთელი (“ქრონ.”) – Ioane Shavteli

იოსები (“სასწ.”) – Ioseb

კახეთი (“სასწ.”) – Kacheti

კლარჯეთი (“სასწ.”) – Klarjeti

კუანილი (“სასწ.”) – Kuanili

ლიხი > ლიხნი (“სასწ.”) – Lich

ოპიზა (“სასწ.”) – Opiza

ორღართა (“სასწ.”) – Orgharta

პეტრე (“სასწ.”) – Petr

პირქუში (“სასწ.”) – Pirkushi

პონილი (“სასწ.”) – Ponili

პრასინაული (“სასწ.”) – Prasinauli

სამცხე (“სასწ.”) – Samtskhe

საქართველო (“სასწ.”) – Georgia

სომხითი (“სასწ.”) – Somkhiti

სპარსეთი (“სასწ.”) – Persia

სპარსნი (“ქრონ.”) – Persians

სტეფანე (“სასწ.”) – Stephen

უდე (“სასწ.”) – Ude

ქართუელნი (“ქრონ.”) – Georgians

ქრისტიანენი (“სასწ.”) – Christians

ქურდა (“სასწ.”) – Kurda

შუარტყალი (“სასწ.”) – Shuartkali

ცხმორისი (“სასწ.”) – Tskhmorisi

წარმართნი (“სასწ.”) – Pagans

ჭარალი (“სასწ.”) – Charali

ხიხათა (ხიხანი) (“სასწ.”) – Khikhani

ხუარაზმელნი (“სასწ.”) – Khwarazmians

ჯალე (“სასწ.”) – Jale

ჰურია (“ქრონ.”) – Jew

რამდენიმე ნართაული სახელი და ზედწოდება განმარტებას ითხოვს: ბოლოკ-ბასილის ნართაული სახელი ბოლოკიდან (radish) მომდინარეობს. ასევე, ნათელია ხარების სახელები: პირქუში (morose, grim, sullen) და ქურდა (<ქურდი; thief). ბუნდოვანია ნართაული სახელების – კუანილისა და პონილის შინაარსი. ზ. კიკნაძე ვარაუდობდა, რომ კუანილი და პონილი „ბაჩილოს“ („ბასილო“) მსგავსი ენამოჩლეფითი ვარიანტებია სიტყვებისა „(გამო)ყუანილი“ და „პო(ვ)ნილი“ (კიკნაძე 1998: 3).

„სასწაულთა“ ტექსტში წმ. გიორგი რამდენიმე ეპითეტით იხსენიება:

წმ. გიორგის ეპითეტი:

წმიდა

ახოვანი

დიდი მონამე

მთავარი მონამეთა / მთავარმონამე

დიდებული მონამე

ინგლისური თარგმანი:

saint // holy

brave; mighty, manly; armed

great martyr

Head-Martyr

glorious martyr

ახოვანი ირანული წარმომავლობის სიტყვაა (ძვ. ირან. Ahūvant, შდრ. სომხ. ախուսან) და ამოსავალი მნიშვნელობით „სასიცოცხლო ძალის მქონეს, ძლიერს, წარმოსადევს“ აღნიშნავს, ხოლო ძველ ქართულში მხნეს, ძლიერს, ტანად დიდს აღნიშნავს (ანდრონიკაშვილი, 1966: 182, 288-289). „ახოვანებას“ შეესატყვისება ბერძნული ἀνδρεία. ამავე ფუძიდან მომდინარეობს სახელი „ანდრია“ (Ἀνδρέας, ინგლ. manly, brave). საგულისხმოა, რომ ეს ეპითეტი (მამაცი – Храбрый) ზედწოდებად დაუმკვიდრდა წმ. გიორგის ორეულს სლავურ ფოლკლორში – Егорий Храбрый.

რაც შეეხება მთავარმონამეს, საეკლესიო ტრადიციის მიხედვით, განსაკუთრებით მკაცრად და ხანგრძლივად წამებული წმინდანები „დიდმონამეებად“ (ბერძ. μεγαλομάρτυρες) იწოდებიან. ლოკალურ,

ქართულ საეკლესიო ტრადიციაში დიდმოწამეთა შორის მხოლოდ წმ. გიორგი იწოდება „მთავარმოწამედ“. პეტრიწონის ქართული მონასტრის ტიპიკონის მიხედვით, წმ. გიორგი არის „მთავარ-მოწამე და თავი ქრისტეს მარტვლთა“ (შანიძე 1986: 62). წმ. გიორგის მთავარმოწამეობა სახეობრივადაა გააზრებული ნიკოლოზ დვალის სვინაქსარულ „წამებაში“ (XIV ს.): „გუნდნი წმიდათა მოწამეთაჲ, ბრწყინვალედ შემკობილი, და მთავარმოწამე გიორგი უმაღლეს და უბრწყინვალეს იყო მათ ყოველთავე“ (ძეგლები, 1968: 350).

ტბელ აბუსერისძე კარგად იცნობს წმ. გიორგის სასწაულთა ციკლებს, რომლებიც ნათარგმნი იყო ქართულ ენაზე. ამ ციკლიდან ორ სასწაულს ავტორი ასახელებს კიდევ ტესტში:

ქვრივის სვეტის სასწაული (თ. III) – The Miracle of the Widow's Column

ტყვის გამოსხნა ბულგარეთიდან (თ. XIX) – The Miracle of the Prisoner of War Rescued from Captivity.

ტბელ აბუსერისძის „სასწაულნი“ ეკლესიის მშენებლობას ეძღვნება. თავად მწერალი ხელმძღვანელობდა ხიხანის ციხესიმაგრისა და ეკლესიის მშენებლობას, აღდგენასა და გაფართოებას, ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ ტექსტში მშენებლობასთან და ხელოვნობასთან დაკავშირებულ არაერთ ეთნოგრაფიულ რეალიასა და ტერმინს ვხვდებით (იხ. კახიძე, 1990: 83-108):

სამშენებლო და ეთნოგრაფიული ტერმინები:

ადგილი
ადგილი მწყურნები
აკიდვა კერძოკარაულზე
აღმართება ხატისა
აღმართება ჯუარისა
აღშენება
აღშენება ეკლესიისა

ინგლისური თარგმანი:

place
water-logged place
loading into a mule
erecting the image
erecting the cross
Construction
building the church

აღმენებული ტაძარი	the built temple
აღწევა ქვისა	lifting of the stones
ბალაჰვარი	foundation
გაზომვა	measuring
გალატომი	bricklayer
განაჰები ქვათა	split stones
ეკლესია	church
ერთისა კაცისა სატვრთავი	a one-man load
დადება მარჯილსა ზედა	placing on the sledge
ზელა ქვშისა კირსავე თანა	mixing of the sand with the lime
თანამენგენა კაცთა	assistance from the people
კარაული (იხ. ჯორი)	mule
კარი დასავალისა	the western gate
კარი ეკლესიისა	door of the church
კირი	lime
კერძო კარაული (იხ. ჯორი)	half donkey
კლდისაგან აღმოკაფვა	quarrying from the rock
კრება ქვშისა	gathering sand
მარტოებით მოქმედი	working alone
მარჯილი	sledge
მიწა ლბილი	soft ground
მოსარენელი	to seek livelihood
მოჰმარება	help
მტკაველი	span
მუშაკი	worker
ნამუშაკევი	work
ნივთი	item
რკინა	iron
საზიდავი	carrying
სასანთლე ქვისა	stone candle-holder
სატვრთავი	carrying / load
საწმარი სამუშაკო	tools for the work
სიღრმითგან	from a depth
ტაძარი	temple

ტვრთვა	loading
უტევანი	stadia
ულელი	yoke
ულელელი ჯართა	yoked oxen
ქარის მოსაფარებელი	wind-proof
ქედი ჯარის	ox's neck
ქვასა ზედა დასუმა	placing on the stone
ქვითხურო	stonemason
ქვის მიწით აღმოღება	digging stones out of the earth
ქვშა	sand
ლორლი	rubble
ლორლისა და კირისა შთასხმა	pouring the rubble and the lime
შენება	construction
შესაწირავი	sacrifice
შენევა კაცთა	the help of others
შუელა	help
ცხენი	horse
ჭურჭელნი ქვისსათლელნი	stone-working tools
ხატი	image / icon
ჯორი (კარაული, კერძო-კარაული)	mule (half donkey)
ჯუარი	cross
ჯუარი ქვისა	stone cross

ეთნოგრაფიულ ტერმინებში ყურადღებას იპყრობს ორმაგი სახელდების პრინციპი. ტბელ აბუსერისძე ერთმანეთის პარალელურად იყენებს ლიტერატურულ (ოფიციალურ) და ხალხურ (არა-ოფიციალურ) ტერმინებს, რაც მისი კულტუროლოგიური პოზიციითაა განპირობებული. ერთ შემთხვევაში ავტორი პერსონაჟს სახელსაც კი უცვლის, რათა უფრო „გაასერიოზულოს“ და გააოფიციალუროს ხალხში გავრცელებული და პოპულარული ისტორია იმის შესახებ, თუ მართომ, სხვისი დახმარების გარეშე როგორ ააშენა ტაძარი ერთმა ამბიციურმა ქვითხურომ – ბოლოკ-ბასილმა. თვით

ამგვარ სახელდებაში ჩანს „სასწაულთა“ მხატვრული სამყაროს ამბივალენტური ხასიათი, რაც გამოიხატება პერსონაჟის ნართაუ-ლი სახელის („ბოლოკი“) ხალხურ-კარნავალურ ხასიათსა და მისივე ოფიციალური სახელის („ბასილი“) სერიოზულობაში. სწო-რედ ამ პერსონაჟის, ბოლოკ-ბასილის შვილს უცვლის სახელს ტბელ აბუსერისძე და წერს: „მომითხრობდეს რომელსამე ნეტარი იოსებ, ძე ივანესი, რომელსა ამას შინა აღწერისათჳს იოვანედ უწოდ“ (თ. XX). „ივანე“ აქ ქართული, ხალხური ფორმაა სახელ „იოვანესი“. ანალოგიური ქვეტექსტი და შინაარსი აქვს გამოთქმებს: „ბასილი იყო ქვითხუროდ, რომელსა ეწოდების **გალატომი**“; „მას უთქს ერთი **კერძოკარაული**, რომელ არს **ჯორი**“ (თ. IV).

ტბელ აბუსერისძე მეცნიერის პოზიციიდან აფასებს მოვლენებს. „სასწაულნი წმიდისა მთავარმონაშისა გიორგისნი“ მეტყველებს, რომ თხზულების დანერგამდე ავტორი სტუმრებია ქვითხურო ბასილის სოფელ შუარტყალს და არა მარტო გამოუკითხავს ტაძრის მშენებლობის ამბები („მომითხრობდეს რომელსამე ნეტარი იოსებ, ძე ივანესი, რომელსა ამას შინა აღწერისათჳს იოვანედ უწოდ, და რომელსამე მახლობელნი მისნი“ – თ. XX), ადგილზე აზომვითი სამუშაოებიც ჩაუტარებია: (1) რომ პატარა ხევიდან ტაძრამდე მანძილი „უმეტეს ოთხისა **უტევნისაა**“, (2) ხოლო ბალავრის ქვის ზომა – „უნაკლულეევანეს ათერთმეტისა **მტკა-ველისა**“ (თ. IX). ივ. ჯავახიშვილს გარკვეული აქვს, რომ სიგრძის საზომი ერთეული **უტევანი** სახარების ქართულ თარგმანში ბერძნული **სტადიონის** (στάδιον, ლათ. stadium) შესატყვისად არის ნახმარი (მათ. 45.24; ლუკ. 24.13). მეტრული სისტემით ის შეადგენს 177,6 მეტრს; ამდენივე უნდა ყოფილიყო ქართული უტევანიც (ჯავა-ხიშვილი, 1925: 135); საზომი ერთეულია **მტკაველიც**, რომელც

აღნიშნავს მანძილს გაჭიმული ცერისა და ნეკის წვერებს შორის (მდრ.: ბერძ. Σπινθηρ, ინგლ. Span).

საზომი ერთეულების სიუხვით გამოირჩევა ტბელ აბუსერისძის „ქრონიკონი სრული მისითა საუნწყებელითა და განგებითა“, რომელიც კალენდარს და პასქალურ დაანგარიშებებს ეძღვნება. გამომდინარე აქედან, თხზულებაში წარმოდგენილია შუა საუკუნეების საქართველოში ცნობილი დროის ყველა ერთეული:

წელიწადი year	დღე-ღამე day	ჟამი hour	მარცული minute	კერატი point
1	365 (+1/4)	8760	43800	[175200]
	1	24	120	480
		1	5	20
			1	4

რ. ჩაგუნავა სრულიად საფუძვლიანად მიუთითებს „ქრონიკონის“ მკვეთრად გამოკვეთილ მათემატიკურ ორიენტაციაზე, რადგან მასში მოყვანილი გამოთვლებისა და რიტორიკული (სიტყვიერი) ფორმულების რაოდენობა სამ ათეულს აღწევს. ტექსტში რიცხვებს საგნობრივი დატვირთვა აქვს, თუმცა ტბელ აბუსერისძე იმდენადაა გატაცებული მათემატიკური დაანგარიშებებით, რომ აბსტრაქტულ სამყაროში გადადის, განყენებულ რიცხვით ოპერაციებზე საუბრობს და ასეულ მილიონებში („ბევრის ბევრეული“) გვთავაზობს გამოთვლებს (აბუსერისძე, 1998: 272-296).

პასქალური დანიშნულებიდან გამომდინარე, „ქრონიკონში“ რიცხვები, ძირითადად, წლების, დღისსაძიებლების, „ზედნადებების“ და დღესასწაულების მნიშვნელობით გამოიყენება:

1 – კვირადღეა [„ერთშაბათი“];

2 – ორშაბათი;

3 – სამშაბათი;

4 – ოთხშაბათი;

5 – ხუთშაბათი;

6 – პარასკევი;

7 – შაბათი.

ამასთანავე, 7 ერთი სრული „შუდეულის“ რიცხვია, ხარება-შუდე-ული კი ძვ. სტილით 25 მარტის კვირის დღეს აღნიშნავს. თვეების რაოდენობა 12-ია, მაგრამ მთვარის თვეების დღეთა რაოდენობა $(12 \times 29,5 = 354)$ 11 დღით ნაკლებია უნაკო წლის დღეთა რიცხვზე (365 დღე-ღამე). ეს 11 მთვარის „გედნადებია“ (ეპაქტა), რომელიც თავის მხრივ „ხუთეულებსა“ და „ექვსეულებს“ ქმნის²¹.

აღდგომა და დიდმარხვა გაზაფხულის საესემთვარეობასა და ხარება-შუდეულზეა ორიენტირებული, ამიტომ მათი თარიღი მოძრაობს მზის ციკლების, ნაკებისა და მთვარის ციკლების მიხედვით. მთვარის ციკლის რიცხვი 19-ია, მზის ციკლის რიცხვი – 28, მათი ნამრავლი კი 532 წელია – ქრონიკონის ერთი მოქცევა, იგივე დიდი ინდიქტიონის სრული ციკლი. გამომდინარე აქედან, ხარება-შუდეულის, ნაკიანობის და პასქალური საესემთვარეობის ერთი და იგივე მონაცემები მხოლოდ და მხოლოდ ყოველი 532 წლის შემდეგ მეორდება.

ქართული დასაბამითგანი ქვეყნის გაჩენიდან ქრისტემდე 5604 წელს ანგარიშობს, ბერძნული დასაბამითგანი – 5508 წელს. მათ შორის სხვაობა 96 წელიწადია, მაგრამ ეს განსხვავება ხელს არ უშლის ერთი და იგივე პასქალური მონაცემის მიღებას, რადგან ხარება-შუდეულები (ანუ კვირის დღეები) და ნაკები ორივე კალენ-

²¹ ხუთეულის ციკლი (quinary) 95-ს აღწევს და ისევ თავიდან იწყება, ანალოგიურად, ექვსეულის ციკლი (senary) 114-ს აღწევს, სამეტ-ორი (13, 2...) – მთვარის 19-წლიან ციკლში ბრუნავს, ხოლო შვიდეული (septenary) – მზის 28-წლიან ციკლში (გუნია, 2011: 152). ხუთეულის და ექვსეულის ბერძნული შესატყვისებია: πεντάπλου: quintuple და ἑξάπλωσον: sextuple (აჩერბი, 2024: 52-53).

დარში საერთოა, ხოლო 96-წლიანი განსხვავება, მთვარის ციკლების მიხედვით, ერთზე დაიყვანება: $96 \equiv 1 \pmod{19}$. გარდა ამისა, ქართული მზის ციკლიც „ერთით მეტია“ ბერძნულთან შედარებით, რადგან ქართული მზის ციკლით დაიანგარიშება 31 დეკემბრის კვირის დღე, ხოლო ბერძნული მზის ციკლით – მომდევნო დღის, 1 იანვრის კვირის დღე. ქართული პასქალია ხარების დღესასწაულზეა (25 მარტი) ორიენტირებული, ხოლო ბერძნული პასქალია – 1 ოქტომბერზე (ემთხვევა 24 მარტის კვირის დღეს). სწორედ ამგვარი „ერთ-მეტი“ გამოთვლები განაპირობებს ქართული პასქალიის შეუმცდარობას და რაც მთავარია იმას, რომ „ერთად იარების მარხვად ბერძენთად და ჩუენი“ – ამგვარია ტბელ აბუსერისძის მეცნიერული დასკვნა (ხალვაში, 2024: 258-262).

„ქრონიკონის“ ტექსტში მთავარი მათემატიკური ოპერაციაა ნაშთის გამოყვანა (მზის წრის რიცხვ 28-ისთვის, მთვარის წრის რიცხვ 19-ისთვის, შვიდეულის რიცხვ 7-ისთვის და ა. შ.), რომელსაც შუა საუკუნეებში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით, „განტევენა“ (ბერძ. $\sigma\phi\alpha\rho\acute{\epsilon}\alpha$, ინგლ. to remove) ეწოდება. პასქალური გამოთვლები ხორციელდება მთვარისა (L) და მზის ციკლების (S) დადგენის გზით:

$$5604 \equiv L \pmod{19}; 5604 \equiv S \pmod{28}.$$

მზის ციკლი ნაკსა და შვიდეულს მიჰყვება და წარმოადგენს მათი ნამრავლით მიღებულ რიცხვს: $4 \times 7 = 28$.

ამგვარია „ქრონიკონის“ მათემატიკური საფუძვლები.

თხზულებაში შეტანილია ორი პასქალური ცხრილი: 532-წლიანი „დიდი ინდიქტიონი“ და მისი ერთგვერდიანი, კომპაქტური ვერსია – „ასურული კვკლოსი“. ავტორი გვთავაზობს ამომწურავ ინსტრუქციებს ორივე ცხრილისთვის, „ასურულ კვკლოსს“ ამავე მიზნით ერთვის იოანე შავთელის 13-სტროფიანი იამბიკო. მზამზარეულ

=====

პასქალურ მონაცემებთან ერთად მოცემულია მათი დაანგარიშების წესები. პედაგოგიურ დანიშნულებასთან ერთად თხზულებას აქვს მეცნიერული მნიშვნელობაც. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, „ქრონიკონში“ გამოყენებულია როგორც პასქალური და კალენდარული, ისე მათემატიკური და ასტრონომიული ტერმინოლოგია:

ადარი – Adar

ათასეული – thousands

ანაკრები – sum

ანბანთა სათუღაღი – alphabetic numeral system, letter-numbers

ასურული კვკლოსი – Syrian Cycle

აღდგომა – Resurrection. იხ. აღვსება, პასეფი

აღება – Carniprivium. იხ. ჳორცთა აღების კვრიაკე

აღვსება – "filling" (of the moon), Easter

აღსასრულადმდე – even to the end of the age

ახალი სჯული – "new law", new Testament

ბერძენთა სათუღაღი (ბერძნული წელთაღრიცხვა) – greek world era

ბზობა – Palm Sunday

განტევება (ჩამოკლება, ჩამოცილება) – remove

განუტევე – remove by

განყოფა – division

დაბადებითგანი – იხ. დაბადებითგანი

დათულა // ჳედადათულა (დამატება) – addition

დაკლება (გამოკლება) – subtraction

დანამეტები (ნაშთი) – remainder

დასაბამითგანი // დასაბამობითგანი – from the Foundation, from the Creation

დიდი იგი პასეფი ეგვპტით გამოსლვისა – Great Pascha of the exodus from Egypt

დიდი მცხრალი – Paschal full Moon. იხ. პასეფი შჯულიერი

დიდი პასეფი – Great Pascha

დიდი შაბათი – Holy Saturday

დივანი – accounts (in figures)

დღისსაძიებელი (კვირის დღე თვის პირველ რიცხვში) – weekday

ერთობ (ერთიანად) – together

ერთობილი (მთლიანად) – whole

- ერთრიცხუად – sum total
ექვსეული – sextuple (ბერძ. ἑξάπλωσον)
ვნება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი – the passion of our Lord Jesus Christ
ზედნადები – epact
ზედნადებნი მზისანი – epacts of the Sun, solar epacts. ბერძ. ἐπακταὶ τῶν ἡμερῶν – “epacts of the weeks”. იხ. შვდელი, ხარება
ზედნადებნი მთოვარისანი – epacts of the moon
ზღაპრობა – telling fairy-tales
თერთმეტეული – elevens
ინდიკტიონი – 1. indiction; 2. იხ. ქრონიკონი
იოტა – iota
კალიბი – likeness
კაპატონი // კაპატონი (სვეტი) – Column
კარი (უჯრედი) – cell
კიკლოსი // კვკლოსი (წრე, ციკლი) – cycle
კვრია (კვირადღე) – Sunday
მარაგი – multitude
მარხვა – Lent
მარხვა მოციქულთა – Apostles’ Fast
მარხვის დაყენება – establishment of the Fast
მთუარის ცხრომა – waning moon
მოქცევა მთუარისა – return of the Moon
მოქცევი მზისა (მზის ციკლი) – cycle of the Sun // solar cycle
მოქცევი მთოვარისა (მთვარის ციკლი) – cycle of the Moon // lunar cycle
მსგეფსი // მზგეფსი – Octave
მცხრალი – waning Moon. იხ. დიდი მცხრალი
ნაკი – intercalary day
ნაკიანი წელი – leap year
ნისანი – Nisan
ოთხეული – fours
ოცდათერთმეტეული – thirty-ones
ოცდაათეული – thirties
ოცდარვეული – twenty-eights
ოცეული – twenties

პასექი – Pascha

პასექი ჭკულიერი – Passover (νομικὸν Πάσχα, Pascha legale). იხ. დიდი მცხრალი

პატივთა ზედა (აშეებზე) – in the margins

პირმარხვა – the first day of Lent

პიტაკი – a piece of parchment

პოვნა – find

პერობა – take

ჟამი – 1. hour; 2. time

რაგზომი // რაზომი – how many

რამადანი – Ramadan

რაგცა დარჩეს (ნაშთი) – remainder

რაგცა მას დაჰმეტდეს (რაც ნაშთი დარჩება) – that which remains down

რიცხვ // რიცხუ – 1. number; 2. numbering, counting

რუკა – letter; written orders

საზღაპრო რჯული – fairytale faith

სათუალავი (აღრიცხვა) – number; numbering, counting

სათუალაობა – numbering, counting

სამოცეული – sixties

საუფლო დღესასწაული – Great feast

საუწყებელი – commentary

საძიებელი – seeker

საცილობელი – arguable

საცხრომელად – for waning

სპარსნი (სპარსელები, მუსლიმები) – Persians (muslims)

სრული ქრონიკონი – 1. Full Chronicon (532-year table); 2. Great Paschal period

სტიქონი – line

უნაკო თებერვალი – February without intercalary day

უნაკო წელი – common year

უნყება – explanation

ქართული სათუალავი (ქართული წელთაღრიცხვა) – georgian world era

ქრონიკონი – 1. era to indiction; 2. იხ. სრული ქრონიკონი

ყველიერი – Cheesefare

შეისწავე – “learn it”, scholium

შუდელი – 1. (25 მარტის – ხარების დღესასწაულის კვირის დღე, ემოხვევა
ნინა წლის 31 დეკემბრის კვირის დღეს) septenary (heptad; ბერძ. ἑπτάκις, ἑπτά,
ἑπτάκις, ἑπτάκις). იხ. ზედნადებნი მზისანი; 2. sevens.

ჩიტისთული – Bird's-eye

ცამეტორი – Thirteen-two

ცხოველმყოფელი აღდგომა – life-giving Resurrection

ცხოველმყოფელი ვნება – life-saving Passion

ცხრამეტელი – nineteen

ცხრომა – waning, diminishing of the moon

ძელი სჯული მოსესი – old law of Moses

წმიდისა (ყოველთა წმიდათა) საჯსენებელი – Commemoration of (all) the saints

ხარება – Annunciation. იხ. შუდელი, ზედნადებნი მზისანი

ხუთელი – quintuple (ბერძ. πεντάπλος)

ჯორცთა აღების კვრიაკე – the Sunday of Meatfare (Meat-Fare Sunday)

ჯავთავი – papyrus roll

ჯუარი – cross

ჯაგზომი – same indicator, number, remainder

ჯურიანი – The Jews

„ქრონიკონი“, ძირითადად, ქართულ და ბერძნულ წელთ-
აღრიცხვებს ეძღვნება, თუმცა თხზულებაში, ასევე, განხილულია
ებრაული კალენდრისა და მაჰმადიანური ჰიჯრის ნაკლოვანებები.
აქვე აღვნიშნავთ, რომ ტბელ აბუსერისძესთან ეთნიკური ტერმინი
„სპარსი“, შუა საუკუნეების საქართველოში დამკვიდრებული ტრა-
დიციის მიხედვით, ფართო კულტუროგიური მნიშვნელობით გამო-
იყენება და მუსლიმს აღნიშნავს:

„ამითცა ცთომილნი არიან საწყალობელნი იგი **სპარსნი** მათთა სხუათავე
ზღაპრობათა თანა, რომელ ოცდაათეულისა დანაკლებსა ანუ დანამეტებსა
წლითი წლად თერთმეტსა დღესა არა დაათუალვენ მეცამეტისა მთუარისა
წელიწადად გასასრულებელსა. და ყოველთა წელიწადთა თერთმეტითა
დღითა ზე-უკუვარდების რა მადანი მათი... მათვე უკუღმა მავალთა მთუა-
რეთა უკუვარდნი მათითა ენითა და საზღაპრობათა ჰჯულითა და ღმრთის-
მეცნიერებითა“ („ქრონიკონი“, 2.3).

ანალოგიური მნიშვნელობით იყენებს „სპარსს“, მაგალითად, დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, რომელმაც შესანიშნავად იცის, რომ თბილისი ოთხასი წელი არაბებს ეპყრათ, მაგრამ წერს, რომ დამპყრობლები იყვნენ სპარსნი, ანუ მუსლიმები: „აღიღო მეფემან ქალაქი ტფილისი, პირველსავე ომსა, ოთხას წელ ქონებული სპარსთა“ (ქართლის ცხოვრება, 2008: 326).

თარგმანის თვალსაზრისით, ერთ-ერთი რთული ტერმინია ტბელ აბუსერისძისეული „დიდი მცხრალი“, რომელიც „ქრონიკონის“ ტექსტში 23-ჯერ გამოიყენება, მათ შორის 21-ჯერ ეპითეტ „დიდთან“ ერთად („დიდი მცხრალი“). ბ. გუნიას „მცხრალი“ ინგლისურ თარგმანში უთარგმნელად გადააქვს (mtskhrali) და ფრჩხილებში ურთავს განმარტებას – Paschal full Moon (გუნია, 2011: 149-155).

მარი ბროსეს ფრანგულ თარგმანში „დიდ მცხრალს“ შეესატყვისება grand terminal (ბროსე, 1868: 42-52)²². ინგლისურენოვან სამეცნიერო ლიტერატურაში მისი შესატყვისია: paschal terminus // terminus paschalis. ფრანგული და ინგლისური ტერმინებისთვის ამოსავალია ლათინური terminus paschæ, რომელიც „პასექის საზღვარს“ ნიშნავს.

ქართული „მცხრალის“ ზუსტი განმარტება საბას ეკუთვნის: „გავსილის მთოვარის დაკლება, სავსე მთოვარეზე მცირე ნაკლები“. „მცხრალი“ და „დიდი მცხრალი“ პასქალური სავსე მთვარის „ცხრომას“ გულისხმობს და აღდგომის დღის განსაზღვრის მთავარი პირობაა. ინგლისურ ენაში ცხრომის ლიტერალური შესატყვისებია: wane და waning (შდრ. გერმანული Der abnehmende Mond). აქედან

²² დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონში ტბელ აბუსერისძის გამოთქმა „დიდი მცხრალი“ ბროსეს გამოცემიდანა დამოწმებული და ნათარგმნია, როგორც пасхальное полнолуние“ (ჩუბინაშვილი, 1984: 924).

გამომდინარე, „დიდი მცხრალი“ შეიძლება ითარგმნოს, როგორც: great waning (moon) და great paschal moon, თუმცა შესაბამის ადგილას უნდა გამოვიყენოთ „დიდი მცხრალის“ სინონიმი „პასეფი ჰჯულიერი“ – Passover (ბერძ. *νομαὸν Πάσχα*, ლათ. *Pascha legale*).

ამგვარი მოსამზადებელი სამუშაო უძღვის ტბელ აბუსერისძის ლიტერატურული მემკვიდრეობის ინგლისურ ენაზე თარგმნას. ამ სამუშაოს ნაწილია, აგრეთვე, მწერლის ხუთივე ნაწარმოების ადაპტირებული ტექსტები თანამედროვე ქართულ ენაზე, რომლებიც ჩვენ მოვამზადეთ (ხალვაში, 2024: 359-466).

ინტერტექსტურად და ტერმინოლოგიურად გამართული თარგმანების შესრულება, პირველ რიგში, გულისხმობს დედნის შესწავლის პროცესში გამოვლენილი ინტერტექსტური პარალელების შენარჩუნებას სამიზნე ტექსტში. ამ მხრივ დიდი დახმარების განევა შეუძლია პირველწყაროების (ბიბლია, საღვთისმეტყველო, ჰაგიოგრაფიული, ჰიმნოგრაფიული, კანონიკური და პასქალური ლიტერატურა) თანამედროვე ინგლისურ თარგმანებს. გარდა ამისა, ადეკვატურობის მაღალი ხარისხის მისაღწევად აუცილებელია დედნისეული ტერმინოლოგიური მოდელების დაცვა და თარგმანში ასახვა (იქნება ეს, საეკლესიო, საღვთისმეტყველო თუ კულტუროლოგიური ტერმინთმესატყვისობები).

გამოყენებული ლიტერატურა

References

აბუსერისძე (1998): აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს: ნ. გოგუაძემ, მ. ქავთარიამ და რ. ჩაგუნავამ, ბათუმი

abuserisdze (1998): abuserisdze tbeli, txzulebani, teksti gamosacemad moamzades, gamokvleva, leksikoni da sadzieblebi daurtეს: n. gogudzem, m. kavtariam da r. chagunavam, batumi

=====

ამონიოს ერმისი (1983): ამონიოს ერმისის თხზულებები ქართულ მწერლობაში, მ. რაფავას და ნ. კეჭალაძის გამოცემა, თბილისი

amonios ermisi (1983): amonios ermis tsxulebebi kartul mtserlobashi, m. rafavas da n. kechaghmadzis gamocema, tbilisi

ანასტასი სინელი (2015): ანასტასი სინელი, წინამძღუარი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ნ. ჩიკვატიამ, მ. რაფავამ და დ. შენგელიამ // დოგმატიკონი, I, თბილისი

anastasi sineli (2015): anastasi sineli, tsinamdzhuari, teksti gamosacemad moamzades n. chikvatiam, m. rafavam da d. shengeliyam // dogmatikoni, I, tbilisi

არეოპაგეტიკა (1897): Dionysius the Areopagite. Works, translated by J. Parker. London. 1897

არეოპაგეტიკა (1961): პეტრე იბერიელი, შრომები, ეფრემ მცირის თარგმანი, გამოსცა ს. ენუქაშვილმა, თბილისი

areopagitika (1961): petre iberieli, shromebi, eprem mciris targmani, gamosca s. enukashvilma, tbilisi

აჩერბი (2024): Acerbi Fabio. Byzantine Easter Computi. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 2024

ბროსე (1868): Brosset M., Traite de comput Ecclesiastique, Étudus de Cronologie technique // Mémoires de l'Académie Imperiale des sciences de St.-Pétersbourg, VIIr série, T. XI, №13. St.-Péterbourg, 1868

გალობანი (2015): დავით აღმაშენებელი, გალობანი სინანულისანი, თბილისი

galobani (2015): davit aghmashenebeli, galobani sinanulisani, tbilisi

გუნია (2011): Archpriest Bidzina (Gunia), Paschal Calculations according to the Appendix to Manuscript "Mtskhets Davitni" A-38 from K.Kekelidze National Centre of Manuscripts // Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, vol. 5, no. 2, 2011

გარდამოცემა (1899): Exposition of the Orthodox faith, translated by the Rev. S. D. F. Salmond // Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers. II Series, vol. IX. New York

გარდამოცემა (1999): John Damascus. Writings, translated by Frederic H. Chase. Fathers of the Church, vol. 37. Washington

გარდამოცემა (2000): იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმინწეწილი გადმოცემა, თბილისი

gardamocema (2000): ioane damaskeli, martlmadidebluri sartsmunoebis zedmitsevniti gadmocema, tbilisi

გვახარია (2001): გვახარია ალ., ნარკვევები ქართულ-სპარსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან: წიგნი II, თბილისი

gvaxaria (2001): gvaxaria al., narkvevebi kartul-sparsuli literaturuli urtiertobis istoriidan: tsigni II, tbilisi

გრიგოლ ღვთისმეტყველი (2012): Gregory of Nazianzus. The Early Church Fathers. Brian E. Daley, London–New York. 2012

იოანე დამასკელი (1976), დიალექტიკა, ქართული თარგმანების ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. რაფავამ, თბილისი

ioane damaskeli (1976), dialeqtika, kartuli targmanebis teksti gamosca, gamokvleva da leksikoni daurto m. rafavam, tbilisi

ეფთვიმე მთაწმინდელი (2007): ეფთვიმე მთაწმინდელი, წინამძღუარი (სარწმუნოებისათვის), თ. ჭყონიას და ნ. ჩიკვატიას გამოცემა, თბილისი

eftvime mtatsmindeli (2007): eftvime mtatsmindeli, tsinamdzhuari (sartsmunoebisatvis), t. chkonias da n. chikvatias gamocema, tbilisi

თეოფილაქტე ბულგარელი (2013): თეოფილაქტე ბულგარელი, მათეს სახარების განმარტება, თბილისი

teofilakte bulgareli (2013): teofilakte bulgareli, mates sakharebis ganmarteba, tbilisi

თვალთვაძე (2009): თვალთვაძე დ., ეფრემ მცირის კოლოფონები, თბილისი

tvaltvadze (2009): tvaltvadze d., efrem mciris kolofonebi, tbilisi

კახიძე (1990): კახიძე ნ., ხელოსნობა აჭარაში, თბილისი

kakhidze (1990): kakhidze n., khelosnoba acharashi, tbilisi

კიკნაძე (1998): კიკნაძე ზ., რეცენზია რ. ხალვაშის სადისერტაციო ნაშრომზე, 1998 (ხელნაწერი)

kiknadze (1998): kiknadze z., recenzia r. khalvashis sadisertacio nashromze, 1998 (khelnatseri)

მამასახლისი... (2022): მამასახლისი ქ., ჯუღელი ვ., დეკანოზი ბერიშვილი გ., წმინდა მამათა სწავლანი ბიზანტიურ-ქართულ ინტერდისციპლინარულ ურთიერთობათა კონტექსტში, წმინდა სოფრონ იერუსალიმელი, II, თბილისი

mamasakhlisi... (2022): mamasakhlisi q., jugheli v., dekanoz berishvili g., tsminda mamata stsavlani bizantiur-qartul interdisiplinarul urtiertobata kontekstshi, tsminda sofron ierusalimeli, II, tbilisi

მელიქიშვილი (2022): მელიქიშვილი დ., იოანე პეტრიწის ენა და სტილი: იოანე პეტრიწი და ქართული სამეცნიერო-მწიგნობრული ენის განვითარების გზები, თბილისი

melikishvili (2022): melikishvili d., ioane petriwis ena da stili: ioane petrishi da qartuli samecniero-mtsignobruli enis ganvitarebis gzebi, tbilisi

მცირე სჯულისკანონი (1972): მცირე სჯულისკანონი, გამოსაცემად მოამზადა ე. გიუნაშვილმა, თბილისი

mcire sjuliskanoni (1972): mcire sjuliskanoni, gamosacemad moamzada e. giunashvilma, tbilisi

სამოციქულოს განმარტება (2000): სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფრემ მცირის (კარიჭისძის) მიერ, I, თბილისი

samocikulos ganmarteba (2000): samocikulos ganmarteba, gamokrebuli iovane okropirisa da skhva tsmida mamata tkhzulebebidan targmnili eprem mciris (karichis dzis) mier, I, tbilisi

სექტემბრის მეტაფრასი (1986): ძველი მეტაფრასული კრებულები, სექტემბრის საკითხავები, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ნ. გოგუაძემ, თბილისი

sektembris metafrasi (1986): dzveli metafrasuli krebuli, sektembris sakitkhavi, tekstebi gamosacemad moamzada, komentarebi da sadzieblebi daurto n. gogudzem, tbilisi

ქართლის ცხოვრება (2008): ქართლის ცხოვრება, რ. მეტრეველის რედაქციით, თბილისი

kartlis cxovreba (2008): kartlis cxovreba, r. metrevelis redaqtii, tbilisi

შანიძე (1986): შანიძე ა., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. IX, თბილისი

shanidze (1986): shanidze a., txzulebani tormet tomad, t. IX, tbilisi

ჩანტლაძე (1997): ანტინესტორიანული ტრაქტატები არსენ ვაჩეს ძის „დოგმატიკონში“, ქართული თარგმანების ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შენიშვნები და ლექსიკონები დაურთო ა. ჩანტლაძემ, თბილისი

chantladze (1997): antinestorianuli traqtatebi arsen vaches dzis „dogmatikonshi“, kartuli targmanebis teqsti gamosacemad moamzada, shenishvnebi da leksikonebi daurto a. chantladzem, tbilisi

ჩუბინაშვილი (1984): ჩუბინაშვილი დ., ქართულ-რუსული ლექსიკონი, ა. შანიძის გამოცემა, თბილისი

chubinashvili (1984): chubinashvili d., kartul-rusuli leksikoni, a. shanidzis gamocema, tbilisi

=====

ძეგლები (1968): ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, IV, თბილისი

dzegelebi (1968): dzveli kartuli agiografiuli literaturis dzegelebi, IV, tbilisi

ხალვაში (2024): ხალვაში რ., დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანი“ (ტექსტი, ინტერტექსტი, სტროფობრივი ანალიზი), თბილისი

khalvashi (2024): khalvashi r., davit aghmasheneblis „galobani sinanulisani“ (teqsti, interteqsti, strofobrivi analizi), tbilisi

ხალვაში, 2024: ხალვაში რ., წმინდა ტბელ აბუსერისძის ღვანღი და თხზულებათა სრული კრებული, თბილისი

khalvashi, 2024: khalvashi r., tsminda tbel abuserisdzis ghvatsli da txzulebata sruli krebuli, tbilisi

ხრონოგრაფი (1920): ჯავახიშვილი ს., ხრონოგრაფი გიორგი მონაზონისად, ნაწილი I (ტექსტი), ტფილისი

khronograpi (1920): kaukhchishvili s., khronograpi giorgi monazonisa, natsili I (teksti), tpilisi

ჯავახიშვილი (1925): ჯავახიშვილი ივ., ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ეხლა, III, ქართული საფას-საზომთამცოდნეობა ანუ ნუმისმატიკა-მეტროლოგია, თფილისი

javakhishvili (1925): javakhishvili iv., istoriis mizani, tskaroebi da metodebi tsinat da exla, III, kartuli safas-sazomtamdneoba anu numizmatika-metrologia, tfilisi

ჯოხაძე (2016): ჯოხაძე ლ., დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანის“ თარგმანისა და ინტერპრეტაციისთვის // ქართული აღმანახი, 1, 2016, თბილისი

joxadze (2016): joxadze l., davit aghmasheneblis „galobani sinanulisanis“ targmanisa da interpretaciistvis // kartuli almanakhi, 1, 2016, tbilisi